

DET FREMMEDE ELEMENTET

Å GJENNOMFØRE EN folketelling var et stort og kostbart apparat for en nesten ikke-eksisterende stat. Likevel ble det bestemt at 30. april 1815 skulle alle gårder og husmannsplasser på landsbygda og hvert eneste hus i kjøp- og ladesteder oppsøkes. En person sendt av myndighetene hadde med seg to skjemaer, det ene var for kjønn og alder, det andre for gårdbrukere, husmenn, tjenere og fattige, fiskere og sjøfolk, nomader og hyrder, kunstnere, fabrikanter og embetsmenn. I instruksen sto det at «Alle og Enhver, af hvad Stand de være måtte, såvel Indfødte som Fremmede» skulle føres opp. Setningen lyder som et ekko av Grunnloven, som i § 50 slo fast at stemmeberettigede norske borgere er personer som «have været bosatte i Landet i 5 Aar». Definisjonen av en borger var i utgangspunktet vid og inkluderende, bestemmelsen inneholdt ingenting om verken opphav, språk eller religion før den ble snevret inn til embetsmenn og eiendomsbesittere.

30 år seinere hadde pipa fått en litt annen lyd. Også ved folketellingen i 1845 skulle personer som hadde lagt ut på fantestien, telles, men de ble ikke regnet med i folketallet i 1845, 1855, 1866 og 1876. I stedet ble det i 1845 laget et navneregister for omstreifere til bruk for lensmenn og politikamre.

1.

Folkemængden i Norge udgjorde ifølge den sidst afholdte Tælling:

	i Kjøb- og Ladestæderne,	i Landdistricterne,	Tilsammen.
1835 udgjorde den	161,875.	1,166,596.	1,328,471.
Den er saaledes i Decenniet 1835—1845 forøget med	32,873.	100,771.	133,644.
eller	25,48 pCt.	9,45 pCt.	11,18 pCt.

Under den opgivne Folkemængde er forøvrigt ikke medregnet de under Tællingen paatrufne Fantefølger eller Tætere, der som omskaffende Personer ikke kunne siges nogetsteds at have fast Tilhold. Ved Tællingen befandtes disses Antal at udgjøre 1,145, saa at det hele Riges Folkemængde den 31te December 1845 egentlig udgjorde 1,329,616. Under dette Tal er derimod indbefattet den finste eller lappiske og qvænke Befolkning, hvorover særskilte Fortegnelser under Tællingen blev optagne, og udvise disse, at Finnernes eller Lapperne's Antal ved Udgangen af 1845 udgjorde 14,464, hvoraf i Finnmarkens Amt 12,405.

hvoraf 28, der bekjende sig til den græsk-catholske Religion.

i Nordlands Amt	1,791.
i Nordre Trondhjems Amt	186.
i Søndre Trondhjems Amt	75.
i Kjøbstæderne i Finnmarken	7.
og Qvænerne's ved samme Tid 4,425,	
hvoraf i Finnmarkens Amt	2,309.
i Kjøbstæderne i Finnmarken	378.
og i Hedemarkens Amt	1,738.

Lægges man til den ved Tællingen af 1835 befundne Folkemængde 1,194,827.
Overskuddet af de i de 10 Aar fra 1835—1845 aarligen fødte, hvilket Overskud ifølge Fødte- og Døde-

Listerne har udgjort 131,794.

Skulde Folkemængden ved Udgangen af 1845 kun have udgjort 1,326,621.
eller 1843 Individer mindre end den ved Tællingen befandtes, medens den, naar til den i Aaret 1801

befundne Folkemængde 883,038.

lægges Overskuddet af Fødte i Aarene fra 1801—1845 med 453,213.

ved Udgangen af 1845 skulde have udgjort 1,336,251.

eller 7,782 Individer mere end den ved sidstafholdte Tælling befandtes. Den Uoverensstemmelse der saaledes viser sig mellem den ved Tællingen befundne Folkemængde og det Tal, der udkommer ved at beregne Tilgangen efter de aarlige Lister over Fødte og Døde, grunder sig dels i Usiagtighed ved de optagne Lister, men fornemmelig i Forskel mellem Ind- og Udvandringer, hvorover nøiagtige Optegnelser her i Riget ikke føres.

Følgende Oversigt udviser forøvrigt Forholdet mellem det ved Tællingen af 1845 fundne Folketal og det der fandtes ved de tidligere i Norge afholdte Tællinger af 1769, 1801, 1815, 1825 og 1835.

Amtene.	Folkemængden i Norge.		Den forøgede procentvis fra 1769—1801.	Folkemængde i Norge 1815.	Førørelse eller formindrelse procentvis fra 1801—1815.	Folkemængde i Norge 1825.	Førørelse procentvis fra 1815—1825.	Folkemængde i Norge 1835.	Førørelse procentvis fra 1825—1835.	Folkemængde i Norge 1845.	Førørelse procentvis fra 1835—1845.
	1769.	1801.									
Akershus	65,935	64,905	— 1,57	82,484	+27,8	94,832	+14,97	109,432	+15,39		
Oslo	49,999	47,189	— 5,62	57,521	+21,89	65,296	+13,51	73,622	+12,74		
Hedemarken	61,124	60,148	— 1,59	71,108	+18,22	79,729	+12,12	87,118	+9,26		
Christians	66,495	68,442	+2,92	83,103	+21,42	95,182	+14,53	102,730	+7,93		
Budstæd	63,658	57,451	— 9,75	70,136	+22,7	76,786	+9,48	83,918	+9,28		
Trondheim & Lærdal	39,947	41,512	+3,91	49,791	+19,94	56,759	+13,99	63,070	+11,11		
Trondheim	47,447	49,044	+3,36	57,720	+17,69	67,794	+17,45	72,891	+7,51		
Trondenes og Hob	35,621	36,392	+2,16	41,924	+15,20	47,584	+13,50	53,932	+13,34		
Lister og Mandal	39,500	44,533	+12,74	49,590	+11,35	55,478	+11,87	61,918	+11,60		
Stavanger	42,435	47,682	+12,36	57,464	+20,51	67,674	+17,76	78,210	+15,56		
Søndre Bergenhus	78,554	72,757	— 7,38	95,506	+31,26	108,434	+13,53	116,989	+7,89		
Nordre Bergenhus	52,601	64,601	+22,81	63,789	— 1,25	70,776	+10,95	77,978	+10,17		
Romsdal	57,713	56,835	— 1,52	64,151	+12,87	72,742	+13,39	81,314	+11,78		
Søndre Trondhjem	60,118	61,390	+2,11	71,178	+15,94	79,640	+11,88	89,329	+12,16		
Nordre Trondhjem	43,456	44,196	+1,70	52,494	+18,77	59,854	+14,2	66,570	+11,22		
Nordland	51,540	43,650	—15,30	52,831	+21,3	58,763	+11,22	65,512	+11,48		
Finnmarken	26,895	24,704	— 8,14	30,528	+23,57	37,504	+22,85	43,938	+17,15		
I hele Riget	723,141	883,038	+22,11	885,431	+0,27	1,051,318	+18,73	1,194,827	+13,65	1,328,471	+11,18

Det er lenge siden, men tabellen som viser landets innbyggere fra folketelling til folketelling, og som har vært offentliggjort årlig i *Statistisk årbok* fra 1880 samt i atskillige referanseverk, leksika, oppslags-, historie- og geografibøker, har aldri gjort oppmerksom på at omstreifere og tatere har vært utelatt fra folketallet gjennom store deler av det 19. århundret.³⁰¹

Nå var ikke antallet, 1 145 personer i 1845, så stort, likevel er denne utelatelsen den hardeste handlingen som har skjedd i den offisielle statistikkens navn og historie. Den brutale eksklusjonen av disse personene fra folketallet virker som en foregripelse av alle assimileringstiltak myndighetene seinere skulle komme til å iverksette for å avskaffe det som ble oppfattet som omstreiferondet: nekte å avholde barnedåp, ta barna fra foreldrene hvis de ikke sluttet å streife om, opprette kolonier som skulle gjøre fantene bofaste, innføre løsgjengerlov som gjorde at personer uten fast bopel kunne anbringes i tvangsarbeidsleir i inntil tre år uten rettsbehandling, og lovforbud for omstreiferne mot å eie hest fra 1952.³⁰²

«Legemlig og åndelig spedalske»

ANDRE PERSONER SOM myndighetene tidlig interesserte seg for, var «spedalske», de ble registrert fra og med folketellingen i 1835, men tall for personer med denne sykdommen ble publisert først fra og med tellingen i 1845. Da var det 1 123 personer som led av lepra, det vil si, det som den gangen ble kalt «spedalske», omfattet ganske sikkert også mennesker som led av andre hudsykdommer, kopper og sekundær syfilis. «Spedalske» var, som «omstreifere og tatere», en sekkebetegnelse som åpnet for at sosiale fordommer i stor grad avgjorde hvem som skulle tilhøre disse gruppene.

En kommisjon kom i slutten av 1830-årene fram til at antallet personer som led av denne sykdommen, steg, og at det måtte opprettes nye anstalter. I 1850-årene ble det laget et

MOTSTÅENDE SIDE
Statistiske Tabeller for Kongeriget Norge, Ottende Række, indeholdende Tabeller over Folkemængden i Norge den 31te December 1845 samt over de i Tidsrummet 1836–1845 Ægteviiede, Fødte og Døde, Christiania 1847.

Tabell 4. Fortegnelse over de spedalske i Norge
i 5-året 1936—1940.

Kjente levende spedalske ved utgangen av 1935.

Protokoll- nr.	Kjønn		Fødselsår	Sykdoms- form			Livsstilling	Heimsted	Oppholdssted i 1935. (Eventuell flyt- ning eller inn- leggelse i 1936—1940)	Død (+) ell. helbredet Ar
	M.	K.		kn.	gl.	bl.				
1	-	1	1850	-	1	-	Arbeiders hustru	Glemmen	Rikshospitalet, Oslo	
10	1	-	1875	-	1	-	Predikant	Stavanger	Horten	† 1936
15	-	1	1850	-	1	-	Pike	Torvastad	Torvastad	† 1939
18	1	-	1873	1	-	-	Fhv. gårdbruker	Fana	Pleiestiftelsen nr. 1	
27	-	1	1886	-	1	-	Arbeiders hustru	Herdla	Herdla	
41	-	1	1856	1	-	-	Sjømannsdr.	Hyllestad	Pleiestiftelsen nr. 1	† 1939
44	1	-	1866	-	1	-	Gårdmannssønn	Fjell	do.	
47	-	1	1852	-	1	-	Husmannsdr.	Naustdal	do.	
49	1	-	1859	-	1	-	Husmannssønn	Kinn	do.	
52	-	1	1857	-	1	-	Plassmannsdr.	Austrheim	do.	† 1937
53	-	1	1861	-	1	-	Husmannsdr.	Lindås	do.	
81	1	-	1893	-	1	-	Tjenestegutt	do.	do.	
82	-	1	1854	-	1	-	Arbeiders hustru	Bergen	do.	† 1936
92	-	1	1866	1	-	-	Skomakers enke	Frøya	do.	
110	-	1	1854	-	1	-	Tjenestepike	Fjell	St. Jørgens hospital	
111	-	1	1854	-	1	-	Syerske	Bergen	do.	
116	-	1	1868	-	1	-	Gårdbrukers dtr.	Gulen	do.	
121	-	1	1865	-	1	-	Tjenestepike	Brekke, Sogn	Brekke	
124	1	-	1885	-	1	-	Lærers sønn	do.	do.	
136	1	-	1842	-	1	-	Kärman	Vatne, Sunnmøre	Pleiestiftelsen nr. 1	† 1936
139	-	1	1859	-	1	-	Gårdmannsdr.	Voll	Voll	
143	-	1	1853	-	1	-	Arbeiders hustru	Strinda	Strinda	† 1938
151	1	-	1870	-	1	-	Kjører	Odda	Odda	† 1937
152	-	1	1872	-	1	-	Gårdm.s enke ¹	Haus	Pleiestiftelsen nr. 1	
154	-	1	1865	1	-	-	Tjenestepike	Kvernes	do.	
156	-	1	1855	-	1	-	Sypike	Kr.sund N.	do.	
160	-	1	1865	1	-	-	Husmannsdr.	Tingvoll	do.	
168	-	1	1865	-	1	-	do.	Stoksund	do.	† 1939
178	-	1	1898	-	1	-	?	Herøy, Helgel.	Herøy	† 1939
185	1	-	1883	-	1	-	Husmannssønn	Steigen	Pleiestiftelsen nr. 1	
187	-	1	1880	1	-	-	Gårdmannsdr.	Tysfjord	do.	
190	-	1	1882	-	1	-	Fiskers dtr.	Bø	do.	
202	-	1	1864	-	1	-	Tjenestepike	Lødingen	do.	† 1937
210	-	1	1876	-	1	-	Gårdmannsdr.	Frosta	Frosta	
223	-	1	1850	-	1	-	Fhv. jordmor	Mo i Rana	Pleiestiftelsen nr. 1	† 1937
225	-	1	1860	-	1	-	Gårdbrukers dtr.	Rødøy	do.	
226	-	1	1860	-	1	-	Enke	Meløy	do.	† 1938
229	1	-	1870	-	1	-	Gårdbr.s sønn	Steigen	Steigen	† 1939
231	1	-	1858	-	1	-	Husmann	Evenes	Evenes	† 1940
242	-	1	1885	-	1	-	Tjenestepike	Fjell	Pleiestiftelsen nr. 1	
246	1	-	1866	-	1	-	Gårdbruker	Davik	Davik	
267	1	-	1903	1	-	-	Fisker	do.	Pleiestiftelsen nr. 1	
277	-	1	1850	-	1	-	Arbeiders hustru	Stord	Stord	† 1936
278	-	1	1857	-	1	-	Enke	Torsken	Pleiestiftelsen nr. 1	† 1939
279	1	-	1896	-	1	-	Gårdbrukersønn	Jølster, Førde	Pleiestiftelsen nr. 1	† 1937
281	1	-	1896	1	-	-	Styrmann	Tønsberg	Tønsberg	† 1938
282	1	-	1890	1	-	-	Fyrbøter	Grimstad	Pleiestiftelsen nr. 1	
Tils.	16	31		9	37	1		Derav døde i 5-året 1936—1940		19
	47									

¹ Sinnssyk.

navneregister for «spedalske», som besto av i underkant av 3 000 personer.³⁰³ Dette var den eneste sykdommen som fikk en egen statistikkpublikasjon i serien *Norges offisielle statistikk*, «Tabeller over de Spedalske i Norge», utgitt fra og med 1860 til og med 1940. En medisinsk begrunnet rasjonalitet basert for eksempel på antall årlige dødsfall som skyldtes denne sykdommen, kunne ikke legitimere en slik publikasjon. Det siste året publikasjonen ble utgitt, var det kun 28 personer som var smittet av leprabasillen, en av dem var en 90 år gammel arbeiderhustru fra Glemmen, hun var den eneste leprasienten på Rikshospitalet og skal ha blitt holdt på sykehuset som demonstrasjonsobjekt for medisinerstudentene.³⁰⁴

Eilert Sundt fattet interesse for både omstreifere og «spedalske», og ga seg til å reflektere over at tellingen fra 1845 hadde registrert 1 123 «spedalske» og 1 145 omstreifere og tater: «Hvilken lighet allerede i tallet?» De «spedalske» var uhelbredelige, omstreiferne var håpløse, «fanternes vanart» ble forplantet «fra slægt til slægt». Den «legemlige spedalskhed» var ikke smittsom, mente Sundt, men omstreifernes «åndelige spedalskhed» var det. De levde i trass mot landets lover, myndighetene måtte sette en stopper for deres «ørkesløshet og lidderlighet».³⁰⁵

Departementet for det Indre la ikke skjul på at omstreiferne ble utelatt fra folketallet i 1845 og 1855. I innledningen til folketellingstabellene fra 1845 heter det til og med at folkemengden i Norge «egentlig» utgjorde 1 329 616 personer og ikke 1 328 471. Formuleringen kan vanskelig bety annet enn at det ble oppfattet som uriktig at de 1 145 omstreiferne og taterne ikke ble tatt med i folketallet, og det virker som om Tabellkontoret var klar over at eksklusjonen var en voldsom handling. Forklaringen som ble gitt, var at omstreiferne «ikke kunne siges nogetsteds at have Tilhold».³⁰⁶ I folketellingene i 1825 og 1835 ble personer som ikke hadde fast bopel og ikke holdt «Dug og Disk», registrert i det soknet der de ble påtruffet, men

MOTSTÅENDE SIDE

De spedalske i Norge. Beretning for femåret 1936–1940, Utarbeidet av overlægen for den spedalske sykdom, NOS.X.54, Oslo 1943.

ikke telt med.³⁰⁷ Utelatelsen var i en forstand rent teknisk, både den hjemmehørende og den tilstedeværende befolkningen måtte registreres på en adresse.

Det var først etter at instruksen for tellingen i 1845 ble sendt ut, at tellerne per brev fikk beskjed om at omstreifere og fanter skulle føres inn nederst på listene fra prestegjeldene, helst så departementet at opplysningene ble gitt i en «særskilt Skrivelse».³⁰⁸ Foranledningen var en artikkel i Morgenbladet høsten 1845 som oppfordret myndighetene til å omvende taterne til bofaste borgere, men først burde det undersøkes hvor mange det fantes, og den forestående folketellingen ville egne seg ypperlig til det. Justisdepartementet fikk samtidig et brev fra soknepresten i Drangedal med oppfordring om å registrere fantefølgene. Dette førte til at de fleste tellingsbestyrerne, som oftest soknepresten, fikk et sirkulære datert 11. november 1845 fra Justisdepartementet. Her het det at samtlige fanter og omstreifere skulle registreres, videre at det skulle angis hvor de streifet og hvor de var bofaste, om antallet hadde økt eller gått tilbake, og deres «moralske og fysiske Tilstand» skulle karakteriseres.³⁰⁹

I 1855 het det at 739 omstreifere og tatere som ikke hadde fast tilhold noe sted, gjorde at den samlede folkemengde skulle ha vært 1 490 786.³¹⁰ Nedgangen i antallet skyldtes ifølge Eilert Sundt ikke at det var færre omstreifere i Norge, men at mange fantefølger denne gangen skjulte seg for tellerne. Sundt skrev at de «frygtede det verste og flyktede midt i den barske vind fra sted til sted, over heie og dale»³¹¹ når folketellerne nærmet seg. Det lave tallet skyldtes at mange omstreifere «med flid og held» hadde unngått «at blive regnede med blandt denne afdeling av landets indbyggere».³¹²

Instruksen til folketellingen i 1865 presiserte at tatere og fantefølger som hadde oppgitt omstreiferlivet og tatt «stadig fast Bolig», skulle tas med i folketallet. De som fortsatte omstreiferlivet, skulle ikke inkluderes. Resten skulle føres på

én av to lister; én for dem som bare streifet deler av året, og én for dem som streifet hele året. Da tellingen i 1866 ble publisert, ble det ikke oppgitt hvor mange omstreifere og tatere som var registrert.³¹³ Fra inndelingen er det tydelig at statistikken skulle måle assimileringen av omstreiferbefolkningen. I den utstrekning omstreiferne ble bofaste hele året, forsvant de inn i normal- eller majoritetsbefolkningen.

Før tellingen i 1876 ble det presisert at tatere og omstreifere skulle registreres på det bostedet der de hadde befunnet seg natten til 31. desember 1875. Ifølge en uttalelse fra Kiær ble de heller ikke denne gangen telt med i folketallet.³¹⁴ I en kategori under yrke ble det i tellingen i 1876 oppgitt 389 omstreifere, tallet omfattet også løsgjengere og landstrykere. Positivspillere, liredreiere, betlere og tiggere tilhørte en annen undergruppe, sammen med straffanger og offentlige fruentimmer.³¹⁵ Det må ha vært vanskelig å holde alle disse gruppene fra hverandre. Sundt skilte mellom fanter, landstrykere, skøyere, skogfinner og «tiggerlapper». Underregistreringen skyldes at tellerne bare registrerte hjemmehørende (de jure), og lot være å registrere tilstedeværende (de facto) personer.

På et nordisk statistikermøte så seint som i 1889, hvor folketellingene i 1890 skulle samordnes, tok Kiær til orde for at det burde utarbeides en alfabetisk navneliste over «Omstreifere (Fanter, Zigeunere)»,³¹⁶ det ble det ikke noe av.

Tellingsinstruksen fra 1815 var inkluderende. I 1845 og 1855 ble det beklaget at det ikke hadde vært mulig å få med omstreifere og tatere i folketallet. I 1865 og 1875 ble det verken opplyst om hvor mange omstreifere som ble registrert, eller beklaget at de ikke kunne regnes med i folketallet. Omstreiferne kunne bli en del av befolkningen bare i den grad de ble bofaste.

Folketallene for 1845 og 1855 går det an å korrigere, selv om de registrerte tallene er for lave. Det var fantefølger tellerne mer eller mindre tilfeldig hadde støtt på når de gikk fra gård

til gård, som ble registrert. Folketallet for 1866 og 1876 er det ikke mulig å rette fordi antallet omstreifere og tatere ikke ble oppgitt.

Tabell 16 | FOLKETALL MED OG UTEN OMSTREIFERE OG TATERE. 1845–1876

	Folketall uten omstreifere og tatere	Tatere og omstreifere	Nye offisielle folketall
1845	1 328 471	1 145	1 329 616
1855	1 490 047	739	1 490 786
1866	1 701 756	..	1 701 756*
1876	1 813 424	..	1 813 424*

* Omfatter ikke et ukjent antall omstreifere og tatere.

Et skjema knas inn i språket

I DET 20. ÅRHUNDRET ble folketellingene svært omfangsrike og kartla en rekke viktige sosialpolitiske temaer, som befolkningens inntekt og formue, boligforhold, utdanning og barnetallet i ekteskap, i tillegg til de tradisjonelle spørsmålene yrke, alder, kjønn, familiestatus, bosted og fødested. Resultatene ble offentliggjort i omfangsrike publikasjons-serier, i 1930 og 1950 på ti bind, i 1920 på hele 13 bind. Folketellingene bidro til å definere den demografiske, sosiale og økonomiske virkeligheten. Tellingene var også nødvendige for ajourføring av valg- og skattemanntall.³¹⁷ De var en del av et offentlig, administrativt system.

Gjennomføringen av folketellingene bidro til at alle måtte forholde seg til inndelingene og kategoriene som ble benyttet. Tellingene i 1865 var basert på at huseierne i byene fylte ut skjemaene, på landet administrerte sokneprestene tellingene. På landet vandret skolelærere, kapellaner, kirkesangere og lensmenn fra grend til grend og gård til gård. Slik ble skjemaenes kategorier og inndelinger knadd inn i språket og etablerte en hegemonisk måte å resonnerer på. Skjemaenes inndelinger ble tanke kategorier som ble bestemmende for hver enkelts erkjennelse og for den offentlige diskusjon.

Folketellingene registrerte alle som hørte til nasjonalstaten, og etablerte en normalbefolkning. Det skjedde ved utskilling av marginale grupper etter tre dimensjoner: sykdom, etnisitet og religion. Bare omstreiferne og taterne ble skutt helt ut i mørket fra og med 1845 til og med 1876, andre marginale grupper ble tross alt regnet med i befolkningen, gitt et hjemsted, en alder, et kjønn.

Folketellingen fra 1835 listet befolkningen etter stand og næringsvei: bønder med skyldsatt jord, leilendinger, husmenn, geistlige, militære og sivile embetsmenn, byborgere, håndverkere, fiskere og sjøfarende og tjenestefolk, til slutt kom «Fattige». I 1845 ble «Fattige» flyttet fra tabellen over befolkningen etter stand og yrke og plassert sammen med personer som ble ansett for å være sinnssvake, døvstumme, spedalske og blinde. «Fattige» skulle i denne tellingen deles i to grupper: «Fattige i det Hele» og «Fattige for en Deel». Ifølge instruksen var det personer som ble forsørget av fattigvesenet og milde stiftelser, som skulle registreres.³¹⁸

Da fattigvesenet fikk en årlig statistikk fra 1866, forsvant «Fattige» fra folketellingene. De fire første årgangene av fattigstatistikken ble utarbeidet av Eilert Sundt, og han forklarte at de helt understøttede var alle som «ere lagte paa Lægd», altså den tids eldreomsorg. Antallet «Fattige i det Hele» var ganske riktig, mente Sundt, men han stolte ikke på at summen som var oppgitt for «Fattige for en Deel», som gjaldt personer som ble hjulpet til livsopphold med penger eller naturalia, var riktig. Ett sted ble mannen som hadde fått støtte, ført opp sammen med hustru og fem barn, et annet sted ble bare mannen registrert. Det var også andre feilkilder, men, slo en resignert Sundt fast, det ville bli for «vidtløftigt at paapege dem alle».³¹⁹

Nordens arabere

I 1845 FIKK også prestene i Trøndelag og Nord-Norge et rundskriv, det ble sendt ut etter instruksen for folketellingen som skulle holdes 31. desember.³²⁰ Samer og finner skulle telles; var antallet i vekst, skulle det redegjøres for om det kom av innvandring fra Sverige og/eller Russland. Departementet for det Indre ville gjerne vite om samene og finnene kunne norsk, og på hvilket tidspunkt de nomadiserende samene oppholdt seg på svensk og russisk territorium.³²¹

Også før 1814, da Norge ble styrt fra København, hadde myndighetene vært opptatt av befolkningen i Finnmark. Oeder hevdet i *Materialien* at monopolhandelen, som innebar at noen få kjøpmenn i Bergen hadde enerett på å drive handel med Finnmark, var helt ødeleggende for den ikke-samiske befolkningen i den nordligste delen av landet. Flere prestegjeld var fraflyttet. I sin *Veiledning* omtalte Frederik Thaarup Pasvik og Neiden som russiske steder, Åfjord og Kautokeino som svenske. I 1768 hevdet han at det skulle bo 965 familier i Finnmark, bare 313 av dem var norske. Monopolhandelen kvalte alt lokalt næringsliv, hevdet han, og det skulle ha ført til at 36 norske familier forlot landsdelen mellom 1756 og 1768. Nedgangen i den norske befolkningen hadde ifølge Thaarup skjedd på tross av at myndighetene i København hadde søkt å øke den norske bosettingen dels gjennom oppmuntringer, dels gjennom «Didsendelse af Delinquentere og Forbrydere».³²²

Det skal ha vært amtmannen i Vardøhus amt, Fredrik Schort, som i 1667 hadde foreslått at hvis det var for mange «piger og drenger» i tukthusene i København, kunne de sendes til Finnmark, så landet kunne bli befolket og bebygget. Fra 1842 til 1861 fantes det en rekke regler som ga dømte lettelser i straffen hvis de dro til Finnmark.³²³ Professor Friis mente å kunne dokumentere, på grunnlag av skattemanntallet, at antallet norske familier i Finnmark fra 1567 til 1805 hadde gått

MOTSTÅENDE SIDE

Den Norske Rigtidende,
Et offentlig Blad af blandet
Indhold. N° 19. 1815.

Skjemaene for den første folketellingen etter 1814. De to første sidene av Rigtidende 8. mars 1815 ble brukt til å redegjøre for folketellingen som skulle gjennomføres søndag 30. april. Her het det blant annet at de barn som ble født etter 30. april, men før tellingen var fullført, skulle anses som ufødte, og ikke telles. Personer som døde etter at tellingen hadde begynt, men før den var ferdig, skulle telles som levende. I instruksene het det: «Under Tællingen regnes Enhver til det Huus, hvori han sover. Når en Person, som sædvanligen sover i et Huus, er fraværende, enten alene i Forretninger i Landet eller og udenlands, med det Forsæt, at komme tilbage, f. Ex. til Søes, da regnes han til den Familie, fra hvilken han er bortreist og til hvilken han agter sig tilbage.»

Schemaet, som skal bruges ved Folketællingen, meddeles her:

Provstie.	Total Sum af Folke- mæng- den.	Stift		Amt		Fogderie.							Anmær- ninger.	
		Antallet af		Folkemængdens 7 Classer efter Alderen.										
		Mand- fjøn- net.	Dvin- de- fjøn- net.	Egte- ka- ber- ne.	under 4 Aar.	under 16 Aar.	under 16 Aar.	under 16 Aar.	under 16 Aar.	under 16 Aar.	under 16 Aar.			
Præstegjeld														
Andet-Sogn														

Mærk. I Anmærknings-Rubriken anføres Antallet paa de af 1ste Klasse, som ere under 4 Aar; ligesaa de af 7de Klasse, som ere over 100 Aar. Endelig anmærkes det, om der under de 7 Krigsaar har været nogen usædvanlig Mortalitet, samt Aarsagerne hertil.

Provstie.	Stift				Amt		Fogderie						
	Bønderfolk.				Fiske- re og Sø- folk.	Bo- ma- der og Hyr- der.	Konst- nere og Fa- bri- can- ter.			Embedsmænd.		Pen- sion- ister.	Anmær- ninger.
	Gaard- brugere.	Huus- mænd.	Eje- neste- folk og Dag- leiere	Sat- tige.			Geist- lige.	Civi- le.	Mili- taire				
			Mand fjøn.	Dvin- de- fjøn.	Mand fjøn.	Dvin- de- fjøn.							
Præstegjeld													
Andet Sogn													

Mærk. Embedsmænd ere blot de, som dertil umiddelbar af Kongen ere beskikkede. Charakteriserede Personer henføres under deres Næringskøjsel som Jordbrugere eller Fabricanter. Ligeledes Pensionister, om de drive Næring, men da anføres i Anmærknings-Rubriken Antallet paa Saadanne. Ethvert Indi-vid henføres efter sin Hovedsyssels, om han end er baade Embedsmænd, Gaardbrugere og Fabricant, men tillige mærkes Antallet af Saadanne i sidste Rubrik. Ingen anføres paa Listen, medmindre de i det vedkommende Præstegjeld holde Dug og Dist eller have der fast Ophold.

No. 5.

Tabel over Antallet af Lapper

Præstegjeld.	Finner eller Lapper.						Total- sum.	Over- skud.	
	Fastboende.			Nomadiserende.					
	Mænds- jen.	Qvindes- jen.	Tilsammen.	Mænds- jen.	Qvindes- jen.	Tilsammen.			
Grue	0	0	0	0	0	0	0	881	81
Dof	0	0	0	0	0	0	0	23	1
Koraas	0	0	0	18	13	31	31	0	0
Sælbo	0	0	0	24	20	44	44	0	0
Stordal	0	0	0	3	7	10	10	0	0
Herdal	0	0	0	2	5	7	7	0	0
Inders	1	1	2	0	0	0	2	0	0
Sparbo	4	4	8	0	0	0	8	0	0
Stod	6	6	12	0	0	0	12	0	0
Snaasen	0	0	0	19	22	41	41	0	0
Reitstaden	5	4	9	0	0	0	9	0	0
Grong	5	3	8	37	52	89	97	0	0
Brøne	3	3	6	0	0	0	6	0	0
Alstahoug	14	14	28	0	0	0	28	0	0
Bessen	131	122	253	0	0	0	253	0	0
Hemnæs	17	30	47	19	17	36	83	0	0
Heds	13	12	25	0	0	0	25	0	0
Mo	32	27	59	0	0	0	59	0	0
Gildekaal	2	2	4	0	0	0	4	0	0
Stjærstad			240	0	0	0	240	0	0
Saltdalen			119	0	0	0	119	0	0
Wobs Landdistrikt	27	26	53	0	0	0	53	0	0
Folden			60	0	0	0	60	0	0
Stegen	5	4	9	0	0	0	9	0	0
Hammers	29	25	54	0	0	0	54	0	0
Ledingen			140			9	149	0	0
Summa			1136			267	1403		

Qvæner i Norge den 31te December 1843.

nr.		Præstegjeld og Kjøbstæder.	Finner eller Lapper.						Løvæner.			
			Fastboende.			Nomadiserende.			Total- sum.	Mandfj.	Qvindfj.	Til sammen.
			Mandfj.	Qvindfj.	Til sammen.	Mandfj.	Qvindfj.	Til sammen.				
6	1697	Transport			1136			267	1403			1738
8	41	Osfoten			522	0	0	0	522	0	0	0
0	0	Hadsfel			80	0	0	0	80	0	0	0
0	0	Do			28	0	0	0	28	0	0	0
0	0	Dvergsberg	0	0	0	1	4	5	5	0	0	0
0	0	Naagen	0	0	0	7	7	14	14	0	0	0
0	0	Ibestad	319	334	653	0	0	0	653	0	0	0
0	0	Qvadsfjord	56	56	112	0	0	0	112	0	0	0
0	0	Thronenes	92	110	202	0	0	0	202	0	0	0
0	0	Trans			207	0	0	0	207	0	0	0
0	0	Leuvil			329	0	0	0	329	0	0	0
0	0	Tromsø Landdistrikt			600	0	0	10	610			22
0	0	Karlso			844	0	0	0	844			29
0	0	Lyngen			1460	0	0	0	1460			136
0	0	Stjerov			1447	0	0	0	1447			126
0	0	Alten-Salvit			1069	0	0	0	1069			863
0	0	Loppen	257	293	550	0	0	0	550	27	23	50
0	0	Hammerfest Landdistrikt	480	531	1011	0	0	0	1011	62	56	118
0	0	Ristrand	294	370	664	501	522	1026	1690	102	103	205
0	0	Lebesby	425	494	919	63	53	116	1035	16	15	31
0	0	Badsø Landdistrikt	501	592	1093	57	36	93	1186	77	52	129
0	0	Tromsø By	2	1	3	0	0	0	3	43	39	82
0	0	Hammerfest Do.	0	0	0	0	0	0	0	100	54	154
0	0	Bardo Do.	4	0	4	0	0	0	4	8	0	8
0	0	Badsø Do.	0	0	0	0	0	0	0	81	53	134
0	0	I hele Riget			12933			1531	14464			14225
1738												

ned fra 561 til 290, mens antallet samiske familier hadde økt fra 164 til 810 i den samme perioden.³²⁴

Bekymringer over at det var få nordmenn i Finnmark hang lenge i, og ved folketellingen 31. desember 1885, den skulle opprinnelig bare gjennomføres i byer og ladesteder, ble det på oppfordring av en tilhenger av fornorskningspolitikken, infanterikaptein Aksel Magnus, også foretatt tellinger i Tana, Nesseby, Vardø, Vadsø og Sør-Varanger for å kartlegge styrkeforholdet mellom den norske, finske og samiske befolkningen. Riktignok ble samene av initiativtakeren ansett som en «hendøende Nation», men den finske innvandringen hadde ført til en «enorm Forøgelse af det fremmede Element».³²⁵

Da Kiær i 1882 beskrev de 1 073 flyttsamene eller «Fjeldlapper» som tellingen i 1876 hadde registrert, svingte han seg opp til de store retoriske høyder: Disse «haardføre Nomader, der befolke de store Fjeldvidder» var «Nordens «Arabere»» som utnyttet de veldige vidder som ellers ville ha blitt liggende ubenyttet. Med sine «Rensdyr» formidlet de «Kommunikationen gjennom de store Sneørkener», men da den russiske og dermed den finske grensen ble sperret i 1852, gikk antallet flyttsamer betydelig ned.³²⁶

I en oversikt viste Kiær at Sverige hadde om lag 7 000, Finland 600 og Russland 2 100 samer, mens det i Norge fantes 15 718 «ublandede Lapper»; ble de blandede også regnet med, var det nær 20 000 samer i Norge. Mindre enn halvparten av verdens samer bodde utenfor Norges grenser.³²⁷

Forklaringen Kiær ga på at de fleste samene befant seg i Norge, var at den «finsk-karelske og russiske Befolkning» hadde forstått «langt bedre end Nordmændene dels at forjage, dels at denasjonalisere Lapperne, hvorfor sannsynligvis i Tidens Løb de sidste Levninger af dette Folk ville findes i Norge og den sidste Lap blive begravet paa norsk Grund». Kiær viste også til amtmannens femårsberetning for Finnmark for årene 1866–1870: «Medens Nordmændenes Klasse

FORRIGE OPPSLAG
*Statistiske Tabeller for
 Kongeriget Norge, Ottende
 Række, indeholdende Tabeller
 over Folkemængden i Norge
 den 31te December 1845 samt
 over de i Tidsrummet 1836–
 1845 Ægteviede, Fødte
 og Døde, Christiania 1847.*

er talrikere end hver af de øvrige to, er den dog disse to tilsammen betydeligst underlegen i Antal. Det fremmede Udseende, som dette giver Amtets Befolkning, bliver endnu mere fremtrædende derved, at den norske Race kun er absolut overvægtig i 2 af Byerne og i 3 smaa Kystherreder, medens de to fremmede sammenregnede have Overvægten i den 3die af Byerne og i 14 Landkommuner. I 4 af disse udgjøre Nordmændene ikke engang en Tiendedel af Befolkningen.»³²⁸

Tabell 17 | SAMISK BEFOLKNING, ETTER LAND. 1865–1920

	Finland	Norge	Russland	Sverige
1865	600	17 178	2 100	6 975
1890	1 106	20 786	1 800	6 846
1900	1 335	19 677	1 800	6 983
1910	1 659	18 590	1 800	7 138
1920	1 603	20 735	1 800	7 162

KILDE: Kungl. Statistiska Centralbyrån, 1925:37.

I hovedoversikten for folketellingen 1. desember 1910 ble det gitt to definisjoner av nasjonalitet, «enten et folkesamfund hvis medlemmer statsretslig hører sammen, eller et folkesamfund hvis medlemmer hører til samme race».³²⁹ Det første nasjonsbegrepet er franskinspirert og bygger på statsborgerskap, på identifikasjon med konstitusjonen og på at forpliktelser overfor et lovverk skaper fellesskap og identitet. Folketellingsinstruksen fra 1814 og § 50 i Grunnloven bygde på det franske, som ikke viste til kultur, språk og avstamning.

Den andre definisjonen fra 1910 var tyskorientert, romantisk, og la vekt på fellesskap i språk, kultur og avstamning. Etter 1945 er det Tyskland som mest konsekvent har praktisert det franske nasjonsbegrepet.³³⁰ De norske folketellingene praktiserte den tyske definisjonen på samer, kvener og omstreifere, selv om de alle sammen var norske statsborgere. De ble aldri omtalt som norske, siden de tilhørte en annen kultur og snakket et annet språk, det var også lenge underforstått at de tilhørte en

sivilisasjon eller et kulturtrinn som befant seg på et lavere nivå enn det norske.

Kartleggingen av samer og kvener ble foretatt i samtlige folketellinger fra og med 1845 til og med 1930, droppet i 1945, men tatt opp igjen i 1950, sløyfet i 1960 og tatt opp igjen for siste gang i 1970 som en spesialundersøkelse i tilknytning til folketellingen, men ikke som en del av den. Det var ikke bare samer og kvener som ble registrert, men – fra 1865 – også kryssninger mellom nordmenn, samer, kvener og blandede. Disse fire gruppene ble rangert. Folketellingen i 1876 anså norsk mann og finsk kvinne for å være den beste blandingen, mens en blandet mann som giftet seg med en samisk kvinne, ble plassert nederst på rangstigen.³³¹ Dette ble også i en viss utstrekning gjort i Finland og Sverige, men her var man mer tilbakeholden med rangeringen.

Den herskende stammen

NØYAKTIG HVILKE KRITERIER som ble brukt for å registrere samer og kvener i 1845, er uvisst, men sannsynligvis var det en kombinasjon av språkbruk, boligform, klesdrakt og avstamning, samt at de lokalkjente folketellerne uansett «visste» hvem som tilhørte de ulike gruppene.³³² Først ved tellingen i 1866 skulle «individer af Blandet Herkomst» registreres, da skulle det også noteres om «Vedkommende forstaar Norsk». Instruksen for 1876 inneholdt et skjema med alle blandings-ekteskapene, det var ment å skulle lette oppgaven for tellerne.

Tabell 18 | SKJEMA FOR REGISTRERING AV BLANDEDE EKTESKAP. 1876–1930

Faderens Nationalitet	Moderens Nationalitet			
	Norsk	Kvæn	Lap	Blandet
Norsk	nn	nk	nl	nb
Kvæn	kn	kk	kl	kb
Lap	ln	bk	bl	lb
Blandet	bn	bk	bl	bb

I 1920 kommenterte Reindriftingsinspektøren det utfylte formularet for blandede ekteskap fra Karasjok, og hans notat ble gjengitt i heftet fra folketellingen i 1920 med den talende tittelen *Folkemengden fordelt efter fødested, – Finner og Kvener, – Andre lands statsborgere, – Norsk-Amerikanere*:

«Blandt norske finnes en fjellfinn, f. 1860 [...] Mannen er så vaskeekte lapp som det i våre dager kan presteres. For N.N., f. 1911, er [...] «Norsk-lappisk» meget riktigere enn den rettede understrekning «Norsk-kvensk». Moren er nemlig å anse for ren lapp, faren norsk-kvensk. Da barnet imidlertid taler norsk, er det kommet i den riktige gruppe allikevel og behøver derfor ikke å overføres til nogen annen. Blandt kvenene i Karasjok finnes fru N.N., f. 1885. Jeg ser der at far hennes er understreket [...] «Norsk-kvensk» [...] At hun var mer enn ½ kven var mig ubekjent, og jeg er tilbøielig til å tro at det er feilaktig. Socialt hører hun helt ut til «de norske» i Karasjok. N.N., f. 1903, [er] understreket «Lapp-kvensk» og [...] «Lappisk». Det siste er riktig, men ikke det første. Hennes far Johannes Nikkinen er ganske visst ren kven (dog lapponisert), men moren ren fjellfinn (lapp); og da hjemmets sprog er lappisk, bør hun utvilsomt betraktes som lapp og overføres til gruppen lapper. For øvrig har jeg ikke funnet noget å bemerke ved sedlene for lapper i Karasjok. Jeg har gjennomsett dem alle. På de yngre barn nær kjenner jeg praktisk talt hver eneste en i Karasjok personlig.»³³³

I drøftingen av resultatene fra folketellingen ble det gjort oppmerksom på «en Eiendommelighed ved de blandede Ægteskaber» mellom nordmenn, finner og samer som angivelig skulle bidra med kunnskap om «Forholdet mellem disse Nationaliteter». Når nordmenn inngikk ekteskap med samer, kvener og blandede, var antallet «norske Brudgomme» mye større «end Antallet af norske Brude». Det samme gjaldt for finnene «i deres Forhold saavel til Lapperne som til Personer af blandet Herkomst» og for «Personer af blandet Herkomst i

Forhold til Lapperne». ³³⁴ Denne eiendommeligheten ville Kiær undersøke nærmere, og han stilte opp en tabell over de ulike typene blandingssekteskap.

Tabell 19 | EKTESKAP, ETNISK BLANDET, ETTER OPPHAV. FINMARK.* 1876

Avstamning	Antall ekteskap
Norsk-Finsk	1 550
Norsk-Samisk	1 016
Norsk-Blandet	1 784
Samisk-Finsk	388
Samisk-Blandet	771
Finsk-Blandet	709
Finsk-Norsk	1 060
Samisk-Norsk	746
Blandet-Norsk	1 283
Finsk-Samisk	701
Blandet-Samisk	907
Blandet-Finsk	548

*Mannens avstamning er nevnt først.

For å forklare hvorfor det var flere norske menn som giftet seg med finske, samiske og blandede kvinner enn det var finske, samiske og blandede menn som giftet seg med norske kvinner, viste Kiær til folkegruppene «mere eller mindre utviklede Kulturtrin». Centralbureauet slo fast at nordmennene var «den herskende Stamme», de var «mere velhavende, mere fremskredne i Oplysning end Finner og Lapper». Institusjonen ville ikke gå god for at alle nordmenn «fra alle Sider betragtet» var overlegne finnene, men det måtte ikke overses «at den nationale Følelse maa gjøre sig stærkere gjældende hos dem, der høre til det herskende Folk, end hos Finnerne, der ikke alene ere i Minoritet, men ogsaa for en Del bestaa af fattige Indvandrere». ³³⁵

Deretter refererte Kiær til Eilert Sundt, som hadde oppdaget at kvinner giftet seg over sin stand. I *Om Giftermaal i Norge* hadde Sundt vist at «forholdsvis flere Mænd af

	Folkemengde i Norge per 1. januar 2013, etter eget, foreldrenes og besteforeldrenes fødeland		
	Kode	Antall	I prosent av folkemengde
Befolkningen i alt		5 051 275	100,0
Født i Norge med 2 norskfødte foreldre og 4 norskfødte besteforeldre	000	3 879 086	76,8
Født i Norge med 2 norskfødte foreldre og 1 utenlandsfødt besteforelder	001	126 670	2,5
Født i Norge med 2 norskfødte foreldre og 2 utenlandsfødte besteforeldre	002	8 766	0,2
Født i Norge med 2 norskfødte foreldre og 3 utenlandsfødte besteforeldre	003	421	0,0
Født i Norge med 2 norskfødte foreldre og 4 utenlandsfødte besteforeldre	004	465	0,0
Født i Norge med 1 utenlandsfødt forelder og 4 norskfødte besteforeldre	010	26 946	0,5
Født i Norge med 1 utenlandsfødt forelder og 1 utenlandsfødt besteforelder	011	25 184	0,5
Født i Norge med 1 utenlandsfødt forelder og 2 utenlandsfødte besteforeldre	012	183 637	3,6
Født i Norge med 1 utenlandsfødt forelder og 3 utenlandsfødte besteforeldre	013	8 740	0,2
Født i Norge med 1 utenlandsfødt forelder og 4 utenlandsfødte besteforeldre	014	5 427	0,1
Født i Norge med 2 utenlandsfødte foreldre og 4 norskfødte besteforeldre	020	235	0,0
Født i Norge med 2 utenlandsfødte foreldre og 1 utenlandsfødt besteforelder	021	289	0,0
Født i Norge med 2 utenlandsfødte foreldre og 2 utenlandsfødte besteforeldre	022	2 056	0,0
Født i Norge med 2 utenlandsfødte foreldre og 3 utenlandsfødte besteforeldre	023	2 339	0,0
Født i Norge med 2 utenlandsfødte foreldre og 4 utenlandsfødte besteforeldre	024	117 144	2,3
Født i utlandet med 2 norskfødte foreldre og 4 norskfødte besteforeldre	100	33 478	0,7
Født i utlandet med 2 norskfødte foreldre og 1 utenlandsfødt besteforelder	101	2 417	0,0
Født i utlandet med 2 norskfødte foreldre og 2 utenlandsfødte besteforeldre	102	416	0,0
Født i utlandet med 2 norskfødte foreldre og 3 utenlandsfødte besteforeldre	103	6	0,0
Født i utlandet med 2 norskfødte foreldre og 4 utenlandsfødte besteforeldre	104	4	0,0
Født i utlandet med 1 utenlandsfødt forelder og 4 norskfødte besteforeldre	110	696	0,0
Født i utlandet med 1 utenlandsfødt forelder og 1 utenlandsfødt besteforelder	111	542	0,0
Født i utlandet med 1 utenlandsfødt forelder og 2 utenlandsfødte besteforeldre	112	29 149	0,6
Født i utlandet med 1 utenlandsfødt forelder og 3 utenlandsfødte besteforeldre	113	2 455	0,0
Født i utlandet med 1 utenlandsfødt forelder og 4 utenlandsfødte besteforeldre	114	281	0,0
Født i utlandet med 2 utenlandsfødte foreldre og 4 norskfødte besteforeldre	120	11	0,0
Født i utlandet med 2 utenlandsfødte foreldre og 1 utenlandsfødt besteforelder	121	16	0,0
Født i utlandet med 2 utenlandsfødte foreldre og 2 utenlandsfødte besteforeldre	122	432	0,0
Født i utlandet med 2 utenlandsfødte foreldre og 3 utenlandsfødte besteforeldre	123	645	0,0
Født i utlandet med 2 utenlandsfødte foreldre og 4 utenlandsfødte besteforeldre	124	593 322	11,7

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Eiendomsklassen» fikk «Hustruer af Arbeidsklassen end omvendt» (21 av 100 og 12 av 100).³³⁶ At kvinner giftet seg over sin stand, holdt Kiær for en sosial lovmessighet, han fant den bekreftet av tall som viste at det var forholdsvis mange norske menn som giftet seg med finske kvinner, men få norske kvinner som giftet seg med samiske menn: «Thi naar en Kvinde faar Ægteskabstilbud fra en til en anden Nationalitet hørende Mand, og denne Nationalitet efter hendes Landsmænds almindelige Dom eller Fordom — er hendes egen

Samfunnsspeilet 5/2013, Oslo-Kongsvinger 2013.

Avstamning er igjen blitt populært. Kong Harald befinner seg i gruppen med 2 utenlandsfødte foreldre og 4 utenlandsfødte besteforeldre sammen med 117 144 andre.

underlegen, vil hun frygte for at synke i sine Landsmænds Omdømme, ligesom Frygten for Afvisning ogsaa vil indskrænke Antallet af saadanne Tilbud. Men det er aabenbart, at Forholdet stiller sig helt anderledes for den Mand, der søger sig en Hustru fra en under hans egen Nation staaende Folkestamme. For ham vil der i Regelen ikke blive Spørgsmaal om at stige ned, men om at hæve Hustruen op til hans eget Standpunkt.»³³⁷

Disse resonnementene hadde ikke kontrollert for at det i Troms og Finnmark, i motsetning til i resten av landets fylker, var flere menn enn kvinner. Det var mannsoverskudd både i den norske og den kvenske befolkningen. Det skyldtes at nordmenn og finner hadde innvandret til de nordlige landsdelene, og blant innvandrere er det overskudd av menn. I den samiske og den blandede befolkningen var det kvinneoverskudd. Dette er en enklere forklaring på hvorfor norske menn hyppigere giftet seg med samiske kvinner enn samiske menn giftet seg med norske kvinner.

MOTSTÅENDE SIDE

Statistisk Håndbog for Kongeriget Norge, Kristiania 1871.

I forordet forklarer Kiær at det er av stor betydning at «den, der benytter statistiske opgaver, gjør sig bekjendt med deres tilblivelseshistorie; uden denne forkundskab kan man meget let misforstå tallenes betydning; thi det er en meget vanskelig sag i en statistisk tabel med tilstrækkelig skarphed at udtrykke, hvad tallene betegne, og det er derfor sædvanligt i indledningen til tabellerne at gjøre rede for fremgangsmåden ved opgavernes indhentelse samt hvad andet der kan tjene til en fuldstændigere forståelse af indholdet».

Ti tusen med samisk tilknytning

FRA TELLINGEN 1. JANUAR 1891 var det ikke lenger opphav som skulle registreres og brukes for å plassere personene i riktig gruppe, men språket som ble snakket i den familien personen tilhørte. Dette var inspirert av vedtak på de internasjonale statistiske konferansene og behovet for å sjekke om fornorskningspolitikken virket. Språkkriteriet gjorde også at den finske og den samiske befolkningen skrumpet inn på bekostning av den norske.³³⁸

Ved folketellingen 3. desember 1900 ble kategorien «blandet» ikke akseptert.³³⁹ Hvis en blandingsfamilie snakket norsk, ble den regnet som norsk, samisk hvis den snakket samisk, kvensk hvis den snakket kvensk. Ved tellingen i 1910 ble herredene der samer og/eller kvener var i flertall, listet opp. I Troms var det to herreder: Sørfjord og Kvænangen.

31. Selvhjælpsforeninger.

1. Arbejderforeninger i året 1868. Af sådanne kjendes ialt 59, medens det virkelige antal tør anslåes til henimod 70. 4 à 5 af disse foreninger virkede udelukkende for oplysning, det dobbelte antal havde både oplysning og gjensidig understøttelse til formål, medens de øvrige alene ydede sine medlemmer syge- eller begravelseshjælp. I 1849-53 stiftedes 11 foreninger, i 1854-58: 5, i 1859-63: 6 og i 1864-68 20, deraf 11 i 1864. Af det bekendte antal foreninger hørte 45 med over 10,000 medlemmer (o: selvstændige hovedpersoner) til byerne og 14 med 12-1,500 medl. til landdistrikterne (fordelmeste i byernes umiddelbare nærhed). I Kristiania fandtes 13 foreninger (med noget over 3,000 i byen bosatte medlemmer), i Bergen 1 (1,690 medl.), i Thronhjelm 1 (817 medl.), i Stavanger 1 (med 450 medl. i året 1865), i Drammen 2 (200 medl.), i Kristiansand 3 (287 medl.), i Kristiansund, Laurvik, Kragerø, Porsgrund, Haugesund, Tromsø, Tønsberg og Moss var medlemsantallet fra 176-110. 34 foreninger havde en samlet indtægt af 17,148 spd., heraf de egentlige sygekasser 8,143 spd., de blandede foreninger 8,291 og dannelsesforeningerne 714 spd. med en gennemsnitsindtægt af henholdsvis 339, 1,382 og 179 spd. Den gennemsn. indtægt for hvert medlem udgjorde i de to førstnævnte slags foreninger 2.43 spd.; i dannelsesforeningerne derimod kun 0.34 spd. (= 41 skill.) Medlemmernes eget bidrag udgjorde 84 pct. af den hele indtægt, de modtagne gaver 4 pct. Den samlede udgift for ovennævnte 34 foreninger var 18,102 spd., hvorved overskuddet bliver 4,046 spd. Af udgifterne var 25 pct. pengeunderstøttelse, 16 pct. lægeløn, 25 pct. medicin, 19 pct. begravelseshjælp, 10 pct. til oplysning og dannelses samt 5 pct. til bestyrelse m. m. Beregnet for hvert medlem, udgjorde vedk. foreningers udgifter til pengeunderstøttelse 66 skill., til lægeløn 43 skill., til medicin 82 skill., til begravelseshjælp 59 skill. Den kontante formue udgjorde 24,915 spd., hvortil kommer for enkelte foreninger værdi af bygninger, inventarium etc. Antallet af sygedage udgjorde 2.68 pr. medlem (særskilt for Kristiania arbeidersamfundssygekasse 1.47 dag, heraf for medlemmer under 40 år 1.2 dag og for medl. over 40 år 4.4 dag); dødeligheden var 1.9 pct.

De største foreninger i året 1868.	Når stiftet	Antal medl.	Samlet indtægt.	heraf konting.	gaver.	Samlet udgift.	heraf lægeløn	medicin.	penge-hjælp.	begra-velseshj.	formue.
			spd.	spd.		spd.	spd.		spd.	spd.	spd.
1. Bergens arbeiderf. . .	1850	1,670	5,525	4,872	-	4,051	400	954	962	1,350	2,979
2. Hoved- og Kongsvin-gerbanens sygekasse.	1855	898	2,053	1,749	-	1,802	524	818	241	112	486
3. Th.hjems arbeiderf. .	1850	817	1,771	1,686	-	1,492	350	411	-	660	4,496
4. Kristianiaarbejderfor-enings sygekasse . . .	1865	*)333	818	700	100	477	182	140	102	-	726
5. Kr.ania alm. sygek.	1861	587	745	631	-	393	-	-	282	-	1,683
6. Skiens understøttelsesf.	1852	226	570	399	100	497	120	276	70	24	1,287

2. Af laugs- og svendekasser fandtes i Kristiania ved udgangen af 1868: 9 med 731 medlem.; med undtagelse af skræddersvendenes og tobakspindernes kasser, der hver talte 200 medl., vare de andre ganske ubetydelige. For de øvrige byer mangler opgave.

3. Spare- eller forbrugsforeninger. Af sådanne kjendtes i året 1870 omtrent 60, hvoraf 20 i byerne og 40 i landdistrikterne, men rimeligvis var antallet i virkeligheden større. Den ældste er Frederikshalds, der stiftedes i 1866, dernæst Bergens og Drammens (1867), i landdistrikterne har Østre Thotens, Alfarheims og Blakjers foreninger, alle oprettede i 1868, gået i spidsen; i 1869 oprettedes i landdistrikterne mindst 10 nye. Antallet af medlemmer udgjorde i 1870 for 27 foreninger i by og bygd omtr. 5,600; heraf falder 3,600 medl. på 9 foreninger i byerne og 2,000 på 18 foreninger i landdistrikterne; det samlede antal medl. tør måske anslåes til 10,000. De største ere: Drammens (1,129 medl.), Bergens (825), Frederikshalds (634), Arendals (341), Frederiksstads (240) samtlige i året 1868, Grimstads (200 i 1869), Alfarheims (192), Askims (158), Rødenæs og Meldalens (hver med 150 medl.), ligeledes i 1869. Af de førstnævnte 5 foreningers medlemmer var 23 pct. næringsdrivende, 58 pct. arbejdere, 7 pct. offentlige betjente og 12 pct. andre. Indskudene udgjorde for disse 5 byforeninger 2.3 spd. pr. medlem, for 9 bygdeforeninger derimod 9.3 spd. pr. medlem. Det ved udgangen af 1868 opsparede reservefond udgjorde for de 5 byforeninger 0.50 spd. pr. medl. Den årlige omsætning var for byfor. gj. 37 spd. pr. medl. (varierende fra 26 spd. i Bergen til 95 spd. i Skien) og for 8 bygdefor. gj. 33 spd. pr. medl. Størst omsætning havde i byerne Drammens forening (43,000 spd.) og Frederikshalds (27,000 spd.), samt i landdistrikterne Østre Totens (12-15,000 spd. byttehandelen uberegnet). I forhold til byforeningernes omsætningssum udgjorde bruttofortjenesten 9.5 pct. og overskudet 3.9 pct. eller 3,535 spd.; heraf blev de 2,731 spd. uddelt til medlem., der altså i gennemsn. fik sig udbetalt 0.9 spd.

*) I begyndelsen af 1868 var medlemantallet kun 169. — Kristiania arbeidersamfund havde i det hele 890 medl. 1) desuden en bygning værd over 18,000 spd. 2) desuden spareskillingsbankens grundfond: 4,000 spd.

I Finnmark hadde sju herreder «mindre norsk end fremmed befolkning»: Kautokeino, Kvalsund, Kistrand, Karasjok, Nesseby, Polmak og Nord-Varanger. I alle byene var den norske befolkningen i stort flertall, bortsett fra i Vadsø, der 54 prosent av innbyggerne var norske etter folketellingens klassifiseringer.

Etter folketellingen i 1910 mente Det Statistiske Centralbyraa at antallet kvener var for lavt, og at dette skyldtes at disse snart oppga å være norske, snart kvenske. Ved en spesialundersøkelse av tellingslistene fra Grue i Hedmark ble det oppdaget at et flertall av dem som i 1900 hadde regnet seg som finner, nå hadde ført seg opp som norske.³⁴⁰

Folketellingene i 1920 og 1930 benyttet opplysninger om både avstamning og språk for å bestemme «nasjonaliteten (rasen)», definisjonen av norsk lød nå:

- «1. De rene norske og de overveiende norske, uansett sproget. (Herunder også utlendinger som ikke er av sam- eller kvenavstamning.)
2. Norsk-sam og norsk-kven (halvblandet) som til daglig taler norsk.
3. Blandet av norsk og norsk-sam eller norsk og norsk-kven, uansett sproget.»³⁴¹

I definisjonen av «ren norsk» ble det ikke lagt vekt på verken språk eller avstamning. Også personer født i utlandet ble regnet som norske, så sant de ikke var «av sam- eller kvenavstamning», mens samer og kvener som var norske statsborgere og hadde bodd i landet i flere generasjoner, altså ikke var norske. En samekvinne med en slekt som hadde bodd i Norge fra middelalderen, og som hadde vært norsk statsborger hele livet, kunne ikke bli norsk. Hvis hun giftet seg med en svensk eller tysk mann og fikk barn som snakket norsk, ville barna bli regnet for helt norske.³⁴²

Folketellingen i 1950 ga en lengre oppsummering av hvordan tallet på samer og kvener tidligere hadde blitt hentet inn på grunnlag av avstamning og språk. Oppgavene om språk hadde ikke blitt utnyttet statistisk, het det i 1950. Da antallet samer og kvener ble presentert etter folketellingen i 1930, ble det drøftet hvordan kriteriet om avstamning ga et noe høyere antall samer og kvener enn om språk ble lagt til grunn. Det ble også notert at denne forskjellen hadde vært økende fra telling til telling.³⁴³ Færre og færre av dem som oppga at de var av samisk eller kvensk avstamning, snakket altså samisk eller kvensk. I 1890 viste tallene motsatt tendens. Da var det flere som oppga at de snakket samisk enn som sa at de var av samisk avstamning. Forklaringen kan være at i ekteskap mellom samer og kvener ble samisk språk benyttet. I 1930 ble det også vist at antallet samer som «vesentlig eller utelukkende» snakket norsk, steg for hver telling, raskere i Troms enn i Finnmark.³⁴⁴

Det ble også vist til at samfunnsutviklingen hadde ført med seg at stadig større grupper av den samiske og kvenske befolkningen brukte norsk ved siden av sitt eget språk. Dette var forklaringen som ble gitt på at Statistisk sentralbyrå ikke hadde funnet det formålstjenlig å ta med spørsmål om samer og kvener i folketellingen i 1946. Når tellingen av disse folkegruppene kom med igjen i folketellingen i 1950, skyldtes det at Byrået hadde blitt oppfordret til det fra flere hold. Etter å ha rådført seg med en rekke autoriteter på området, skrev institusjonen, hadde den, under sterk tvil, besluttet å hente inn oppgaver over språkforholdene i bygdene i de tre nordligste fylkene.³⁴⁵

I 1950 het det i folketellingsskjemaet: «Spørsmål for samer (finner) og kvener. Hvilket språk brukes til daglig i hjemmet? Norsk, samisk, kvensk?» I en fotnote ble det gjort oppmerksom på at spørsmålet skulle besvares i alle hjem hvor det var samer eller kvener.³⁴⁶ Tallene som kom inn, ble betraktet

som misvisende, likevel mente Byrået at de alt i alt ga et «godt bilde av tendensen» til nedgang i bruken av samisk og kvensk i Nordland, Troms og Finnmark. Resultatet av tellingen viste en minoritet som var blitt så liten, under 10 000, at det i 1960 ikke ble ansett for hensiktsmessig å registrere den.

Så lenge samer og finner i enkelte grenseområder og andre steder i Finnmark og Troms utgjorde en majoritet, la folketellingene opp til en detaljert kartlegging av disse folkegruppene vekst eller tilbakegang. Da assimileringen og fornorskningspolitikken hadde kommet så langt at det som ble betraktet som norsk befolkning, var helt dominerende i Finnmark, ble det slutt på registreringen av samer og kvener.

Samtidig som myndighetenes interesse for at minoriteter fortsatt skulle registreres i folketellinger, var liten, ble det fra samiske organisasjoner i 1959 ytret ønske om å bli synliggjort i befolkningsstatistikken. Da vedtok den tredje nordiske samekonferansen i Enare å arbeide for at den samiske befolkningen i Finland, Norge og Sverige skulle telles. Nordisk Sameråd ba før folketellingen i 1970 Statistisk sentralbyrå om å gjennomføre en registrering av samer fordi de ville kartlegge den geografiske spredningen og størrelsen til den samiske befolkningen. Definisjonen som skulle benyttes, var vedtatt av Nordisk Sameråd: «Samerådet anser att om någon av en persons föräldrar eller dessas föräldrar som förste språket talat samisk bör personen, om han (hon) ej annat anför, uppfattas som same. För Finland och Norge bör samiskheten avgöras på grund av språket och det subjektiva kriteriet (vad personen själv anser), för Sverige bör även renskötseln och släktskapen beaktas ...»³⁴⁷

Samiske organisasjoner anså nå registrering som en støtte til minoriteten, og gjennom et samarbeid mellom Statistisk sentralbyrå, Institutt for Samfunnsforskning og sameorganisasjonene ble det gjennomført en telling. Samene i Sør-Norge falt utenfor, alle de større byene i Nordland og Troms

ble også utelukket. Det svekket tellingen, het det i oppsummeringen, en del stikkprøver hadde antydning at Oslo var en betydelig samekommune, og at over 1 000 personer med samisk og kvensk bakgrunn kunne være bosatt i Tromsø. Ikke på noen av disse stedene ble skjemaet fordelt til befolkningen. Dermed bidro ikke folketellingene til å beskrive hvordan samisk livsstil og identitet endret seg. Det var som om folketellingsskjemaer skulle forbeholdes bønder, og ikke fordeles til industriarbeidere i byene fordi disse per definisjon ikke kunne betraktes som norske.

Det var fire spørsmål som skulle besvares på skjemaet:

- «1. Var samisk det første språk som personen selv snakket? (Sett kryss i ruten foran riktig svar.) Ja/Nei. For barn som ennå ikke har lært å snakke, skal det settes kryss for Ja dersom samisk antas å bli det første talespråket. I motsatt fall settes kryss for Nei.
2. Var samisk det første språk som minst én av personens foreldre snakket? (Sett kryss.) Ja/Nei/Vet ikke.
3. Var samisk det første språk som minst én av personens besteforeldre snakket? (Sett kryss.) Ja/Nei/Vet ikke.
4. Regner personen seg selv som same? (Sett kryss.) Ja/Nei/Usikker/Ønsker ikke å svare.»³⁴⁸

Ble det svart ja på ett av disse spørsmålene, kunne vedkommende i henhold til Nordisk Sameråds definisjon regnes som same. Språkkriteriet ble ivaretatt gjennom spørsmål 1, kriterier for avstamning gjennom spørsmål 2 og 3, mens det fjerde spørsmålet innebar noe helt nytt ved at det ble spurt etter subjektiv tilhørighet eller identitet.

Minoritetsidentitet og opposisjon

TALLENE FRA SAMETELLINGEN ble ikke presentert sammen med folketellingene i 1970, men i Statistisk ukehefte

under overskriften «Minst ti tusen personer med samisk tilknytning i Nord-Norge».³⁴⁹ Her ble det også gjort rede for samarbeidet med representanter for samiske organisasjoner om den statistiske undersøkelsen, og om valg av kretser som skulle være med, dessuten ble det opplyst at 14 000 av vel 110 000 utdelte skjemaer ikke ble besvart. 20 000 hadde oppgitt å ha minst én besteforelder med samisk som førstespråk, 17 000 hadde oppgitt minst én forelder med samisk som førstespråk, 10 500 oppga selv å ha samisk som førstespråk, mens om lag 10 000 regnet seg som same. Omtrent 2 600 hadde vært usikre på hva de skulle svare på det siste spørsmålet om subjektiv identitet, mens 1 800 ikke ønsket å svare på dette. I Finnmark hadde 7 600 svart at de regnet seg som same, samtidig var det her 8 600 som hadde oppgitt at de hadde samisk som førstespråk.

Statistisk sentralbyrå ba Vilhelm Aubert, professor ved Sosiologisk institutt ved Universitetet i Oslo, om å analysere undersøkelsen, og resultatet ble i 1978 gitt ut som nr. 107 i *Artikler*, en av Statistisk sentralbyrås publikasjonsserier. Tallene ble justert noe i forhold til dem som var publisert i *Statistisk ukehefte*, blant annet hadde antallet ubesvarte skjemaer økt fra 13 641 til 16 623.

Svaret på spørsmålet om subjektiv identitet måtte bli usikkert, hevdet Aubert. Var det en privat følelse man skulle gi uttrykk for, eller ble spørsmålet besvart ut fra hva man antok at det offentlige ønsket at man skulle svare? Det framgikk ikke av skjemaet at undersøkelsen var iverksatt og planlagt etter initiativ av samiske organisasjoner. Det la ikke Aubert vekt på, men han minnet om at på det tidspunktet spørsmålet ble stilt, hadde det foregått en langvarig fornorskingsprosess som hadde ført til at mange samer opplevde en identitetskrise.³⁵⁰

Å registrere seg som same i en offentlig, forvaltningsmessig sammenheng ble av flere tolket som en motstand mot

fornorskning og assimilasjon. Av denne grunn ble det i et distrikt protestert mot sametellingen. Ikke alle personer som snakket samisk, hadde samiske forfedre eller hadde en samisk identitet, var motstandere av fornorskning og assimilasjon. Dette mente Aubert kunne ha ført til at mange hadde latt være å svare på det fjerde spørsmålet. Flere kan ha oppfattet et ja her som et nei på spørsmål om de følte seg som norske. Aubert antok derfor at ja-svarene på det fjerde spørsmålet utenfor de samiske kjerneområdene ble underrepresentert, dessuten ville mange være tilbøyelig til å identifisere seg med det som tradisjonelt ga høyest status. Det var i tillegg mange som med same forsto flytt- eller reindriftssame.

Usikkerheten ble i det hele tatt sterkt vektlagt av Aubert, som også uttrykte at han ikke hadde funnet noen løsning på spørsmålet om hva en same var. De fire definisjonene ga fire ulike tall. I tidligere folketellinger ble det ikke lagt skjul på at klassifikasjonsproblemene var formidable, men konklusjonen ble likevel alltid at de i en viss utstrekning lot seg løse, og at tallene alt i alt var brukbare.

Det kan vanskelig herske tvil om at Auberts analyse av sametellingen i 1970 var av høy kvalitet, den drøfter svakheter ved definisjoner og tall på en grundigere måte enn det som ble gjort tidligere. På den måten skapte den også lett en forestilling om at en samisk minoritet nå hadde blitt en vag, utydelig og usikker størrelse. Dette var langt på vei et resultat av den fornorskningspolitikken som folketellingenes registrering av samer og kvener gjennom vel 100 år hadde bidratt til.

Folketellingene hadde registrert om lag 15 000 samer fra 1845 til 1875, antallet steg til om lag 20 000 fra 1890 til 1930. I 1950 var antallet bare 8 778. Dette tallet ble ansett for å være altfor lavt og ble aldri akseptert av de samiske organisasjonene.

Etter 1970 er det samemanntallet som gir opplysninger om antallet samer. Et krav for å bli oppført i samemanntallet er at

minimum én oldefar eller oldemor snakket samisk, eller at én forelder står eller har stått i samemanntallet, og at vedkommende føler seg som samisk. Subjektiv identitet alene er ikke nok til å bli ført opp i samemanntallet. Manntallet omfattet om lag 15 000 personer i 2013.³⁵¹

I drøftingen av hvordan en subjektiv samisk identitet skulle forstås, hevdet Aubert at følelsen av å tilhøre et folk i 1970-årene hadde blitt en dyp realitet rundt omkring i verden. Den etniske minoritetens identitet var imidlertid ikke forankret i et spesielt statsborgerskap. Tvert imot, hevdet han, måtte minoritetsidentiteten utvikles i en viss opposisjon til den staten de var borgere av.

Det lar seg neppe diskutere at den statistiske behandlingen av samene og kvenene også var et uttrykk for diskriminering. Det hadde aldri stått i noen folketelling at alle samer var norske, forstått som norske statsborgere. Tvert om hadde det stått en rekke ganger og vært begrunnet side opp og side ned at samer ikke var norske. Ved å flytte til en by og snakke norsk ble samene norske. På samme måte forsvant omstreiferne da de ble bofaste hele året.

I 1845 utgjorde den norske befolkningen i Finnmark vel 35 prosent, i 1855 hadde andelen steget til 40 prosent. Først i 1891 utgjorde den norske befolkningen i Finnmark om lag 50 prosent av den totale befolkningen i fylket. Det skjedde en kolonisering av Finnmark ved at nordmenn flyttet til dette fylket samtidig som den samiske og kvenske befolkningen ble fornorsket. Begge deler bidro til at samene, som hadde utgjort majoriteten i Finnmark nesten helt til 1875, ble en minoritet, mens en innvandret folkegruppe overtok som majoriteten.

En «Forsvindende Minoritet»

FOLKETELLINGEN I 1866 registrerte «Troesbekjendelse forsaavidt Nogen ikke bekjender sig til Statskirken», og som eksempler ble «Methodist» og «Katolik» oppgitt. Spørsmålet

Tabell 20 | BEFOLKNINGEN I FINNMARK. 1845–1970

År	Nordmenn		Samer		Kvener		Nomadiserende
	Opprinnelse	Språk	Opprinnelse	Språk	Opprinnelse	Språk	Samer
1845	4 500	..	6 545		1 692	..	1 235
1855	6 581	..	7 240		2 568	..	1 325
1866	8 202	..	8 076		4 051	..	988
1876	10 173	..	8 074		5 828	..	901
1891	13 270	13 921	9 281	8 944	6 790	4 755	1 037
1900	..	18 409	..	8 722	..	4 168	926
1910	..	23 396	..	9 365	..	4 165	1 070
1920	25 428	27 607	11 346	9 424	7 416	3 926	..
1930	34 618	36 588	11 305	8 932	7 385	2 950	..
1950	55 490	..	..	7 320	..	1 665	..
1970	63 233	..	12 558	8 582	..	..	..

* Tall ble innhentet for 1920, men ble regnet for så usikre at de ikke ble offentliggjort, og spørsmålet ble droppet.

ble gjentatt i folketellingene på nesten samme måte til og med tellingen i 1960, som var den siste som kartla trosbekjennelsen til personer utenfor statskirken.

Det foreligger ikke noen begrunnelse for hvorfor dette ble registrert fra og med 1866, men det kan ha vært motivert både av en begynnende sekularisering og en oppblomstring av frikirkemenigheter etter 1850, i tillegg til at andre land hadde begynt å kartlegge medlemskap i trossamfunn. Dette var også noe som ble tatt opp på de internasjonale, statistiske konferansene.

Da resultatet av folketellingene i 1845 ble publisert, ble det bemerket at av den samiske og kvenske befolkningen i Finnmark på 14 464 personer var det 28 som bekjente seg til den «græsk-katolske religion».³⁵² Det var ikke spørsmål etter religion i denne tellingen, så opplysningen om gresk-katolikken må ha blitt sendt inn uoppfordret, og som en tilleggsopplysning om befolkningen i Finnmark.

Etter den første ordinære tellingen av personer som ikke tilhørte statskirken, ble det oppgitt at det dreide seg om i alt 5 105 personer.³⁵³

«Jødernes Modtagelse i Christiania», en satirisk hilsen til Henrik Wergeland i 1844 fra Adolph Tidemand (utsnitt).

Det var først folketellingen i 1876 som fordelte personer som sto utenfor statskirken, etter trossamfunn. Tabellen skilte mellom «frikirkelige Samfund» og «Antallet af de ikke-kristne Dissentere».³⁵⁴ Oversikten viste at det nå fantes 29 personer som bekjente seg til den gresk-katolske religionen i Finnmark, i hele landet 61. Antallet ikke-kristne dissenter var 25 medlemmer av det mosaiske trossamfunnet og 31 uten positiv religion.

I 1910 ble avsnittet om dissenter introdusert med en liste over 90 menigheter og trossamfunn som folketellingen hadde fanget opp, blant annet «Altruistisk vegetariansk samfund», «Bethlehemit», «De glade», «Den Lyngske menighet», «Gustav Adolfs samfund», «Knud Aas' parti», «Kristi brud», «Milleniets daggry», «Reinertsenske samfund», «Sterktroende» (med ett medlem), «Syndefrilæren» og «Tungetaler». Menighetene ble organisert i 15 hovedgrupper ved hjelp av en kodeliste.³⁵⁵

Mange av de små trossamfunnene oppsto rundt karismatiske personer, mens katolisismen og jødedommen kom til Norge gjennom innvandring. Folketellingenes opplysninger om de mosaiske trosbekjennerne opp gjennom årene gir viktig informasjon om denne gruppen innvandrere, når de kom, delvis hvor de kom fra, hvor de slo seg ned, og hvordan det gikk med dem.

De to minste trosretningene i 1865 var den mosaiske med sine 25 medlemmer, og de gresk-ortodokse med 15. Alle jødene bodde i byer: 14 i Christiania, seks i Drammen, tre i Mandal og to i Bergen. Av de 15 gresk-katolske trosbekjennerne bodde én i Tana og tolv i Varanger, to bodde i byer i Tromsø stift, hvilke(n) ble ikke oppgitt.³⁵⁶

Grunnlovsparagrafen som nektet medlemmer av det mosaiske trossamfunnet adgang til riket, opphevet i 1851, var årsaken til at det var så få jøder i Norge i forhold til i Sverige og Danmark. Hensikten med åpningen av grensene for jødene og opphevelsen av passtvangen for reisende både innen- og

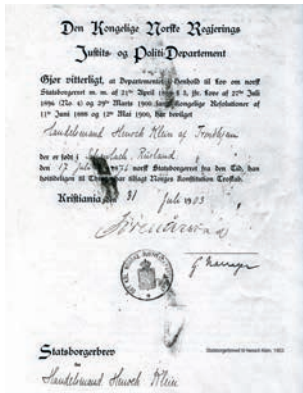
utenlands i 1860 var at landet skulle framstå som en liberal stat som ønsket å tilrettelegge for økonomisk og kulturell framgang. Innvandring ble ansett som gunstig for å skape vekst på disse områdene. I Stortinget ble det argumentert for at innvandrerne utgjorde en gevinst for landet, passtvang ble karakterisert som et kjennetegn på despotiske styresett.³⁵⁷ Myndighetene skal også før Grunnlovens jødeparagraf ble fjernet, ha sett gjennom fingrene med at vestlige jøder besøkte Norge. Motivet skal ha vært at slik innvandring ville bringe med seg rikdom.³⁵⁸ Liberaliseringen av handelslovgivningen i 1857 og 1866 hadde også til hensikt å trekke utlendinger til landet.

Folketellingen i 1876 registrerte likevel ikke flere enn 25 hjemmehørende og ni tilstedeværende jøder. Av de 25 hjemmehørende holdt 14 til i Kristiania og åtte i Bergen. I Trondheim fantes det ennå ingen mosaiske trosbekjennere.

I *Bidrag til en norsk Befolkningsstatistik* fra 1882 ble dis-sentermenighetenes medlemsantall i Danmark, Norge og Sverige sammenliknet. I 1870 hadde Sverige 1 836 jøder, i Danmark bodde 4 290, mens Norge altså hadde 25 hjemmehørende. Sverige hadde hatt en økning på nær 700 polske jøder det siste tiåret. Især Danmark, men også Sverige hadde «et betydelig Antal Jøder», ble det konstatert, mens i Norge utgjorde de «en ganske Forsvindende Minoritet».³⁵⁹

Med dette uttrykket ble det siktet til at før 1890 kom mosaiske trosbekjennere til Kristiania fra Tyskland og Danmark. De fleste av dem forlot imidlertid Norge igjen. Denne første innvandringen av mosaiske trosbekjennere førte ikke til at det ble etablert et permanent og stabilt jødisk miljø i Kristiania.³⁶⁰

Før 1918 fantes det ikke selvstendige stater mellom Tsar-Russland og Tyskland, og det største antallet jøder bodde i det som ble kalt Jiddischland,³⁶¹ som strakte seg fra Østersjøkysten til Svartehavet. Det var bare i dette området av

Jødisk museum, Trondheim.

*Statsborgerbrev for
Heinrich Klein, 1903.*

Russland jødene hadde lov til å bo. Rundt forrige århundreskifte og fram mot verdenskrigen forekom det pogromer i dette området, og mennene kunne utskrives til militærtjeneste som kunne vare i opptil 25 år. De fleste jødene var håndverksarbeidere og drev småhandel i landsbyene og langs elvene. Da jernbanen erstattet elvetransporten, industriell produksjon av varer erstattet håndverksproduksjonen og handelen flyttet til de større byene, mistet mange livsgrunnlaget. Samtidig hadde barnedødeligheten sunket betraktelig og ført til en stor befolkningsvekst. Til sammen førte dette til at om lag 4 millioner jøder fra Tsar-Russland, Galizien i Østerrike-Ungarn og Romania dro vestover.³⁶² Mange av dem flyktet, de fleste reiste til Amerika og New York. Fra 1880 til 1920 steg den jødiske befolkningen i New York fra 80 000 til 1,6 millioner.³⁶³

Noen av jødene fra Russland kom til Sverige og Danmark, og noen få kom til Norge, ikke så sjelden via Sverige; den jødiske innvandringen til Norge blir regnet som en viderevandring av svenske mosaiske trosbekjennere. Noen av jødene som ble værende i Norge, kan ha tenkt seg videre til Amerika. De fleste østjøder var ubemidlede, og det var ikke uvanlig å stoppe opp på veien for å tjene penger til amerikabilletten. Det er blitt anslått at kun om lag halvparten av jødene som kom til Kristiania, slo seg ned for godt.³⁶⁴

**Tabell 21 | MEDLEMMER AV DET MOSAISKE
TROSSAMFUNN. 1865–2013**

	I alt	Av dette	
		Oslo og omegn	Trondheim
1865	25	14	-
1875	34	19	-
1890	214	134	27
1900	642	351	119
1910	1 045	747	188
1920	1 457	941	268
1930	1 359	873	196
1945	559	290	81
1950	836	583	75
1960	841	542	101
1977	842	722	122
1980	915	..	..
1990	1 000	..	..
2000	1 015	..	..
2013	788	..	..

KILDE: 1865–1960: Folketellinger. 1977: Mendelsohn, O., 1987b:619. 1980–2013: Oppgaver utarbeidet på grunnlag av statstilskudd til trossamfunn utenfor statskirken. Tallene for 1977 og 1980 omfatter ikke personer under 15 år.

Ved folketellingen i 1890 hadde antallet jøder steget til 214, av disse bodde 134 i Kristiania og omegn. København hadde det samme året nesten 3 300, mens Sverige hadde 3 402 jøder. Først i 1892 fikk Norge sin første synagoge, i et leid lokale i Mariboegs gate 10 i Kristiania.

Etter 1860 kunne enhver borger med bopel i riket kreve statsborgerskap, ved en lovendring i 1888 kunne bare personer som hadde bodd i landet i tre påfølgende år tilstå statsborgerrett. Det ble forlangt at innvandreren sa fra seg statsborgerskapet i landet han eller hun hadde forlatt, og at fødelandet aksepterte dette ved en erklæring. Siden mange jøder hadde flyktet fra Tsar-Russland, fikk de ikke et slikt løsningsbevis, dessuten eksisterte ikke Tsar-Russland etter 1917. De nye baltiske statene og Polen, der de fleste jødene som kom til Norge, hadde bodd, kunne heller ikke utstede dette løsningsbeviset.

Derfor ble mange av de mosaiske trosbekjennerne statsløse. Dette ble antakelig en spore for mange til å dra videre.³⁶⁵

I tiåret 1891–1900 ble det født 90 jødiske barn i Norge, det totale antallet jøder steg fra 214 til 642. Økningen skyldtes hovedsakelig innvandring. I det neste tiåret, 1901–1910, ble det født om lag 156 barn, mens 42 jøder døde. Om lag 300 jøder innvandret, antallet steg fra 642 til 1 045. Nå kan innvandringen i begge disse tiårene ha vært større, ettersom en god del av dem som kom, reiste videre.³⁶⁶ I perioden fra 1911–1920 ble det født 175 jødiske barn, mens 49 jøder døde, også i dette tiåret økte antallet med vel 400. Økningen i dette tiåret skyldtes i noe mindre grad innvandring. Det foreligger ikke tall for fødte jødiske barn etter 1921. Ut fra antallet inngåtte ekteskap i tiåret før er det rimelig å anta at det ble født vel 150 barn også i tiåret 1921–1930.³⁶⁷

Den neste folketellingen, i 1930, viste at det var færre mosaiske trosbekjennere i hele landet. Det betyr at den jødiske minoriteten i Norge ble tallmessig svekket gjennom utvandring fra 1920 til 1930. Likevel kunne det hete i Aftenposten i 1924 at Norge «oversvømmes» av jøder, og at de «kom inn som en sildestim». Et par dager seinere kunne Johan Søhr, kriminalsjef ved Kristiania-politiet, berolige avisleserne med at så å si ingen jøder hadde fått bosette seg i byen etter 1917.³⁶⁸ Tallene tyder på at han hadde rett i det.

Lov om utlendingers adgang til riket fra 1927 innebar at det ble vanskeligere å komme inn i Norge. Ikke-norske statsborgere som kom til landet for å søke arbeid, måtte før innreisen skaffe seg arbeidstillatelse. Den som kom uten pass, skulle som regel avvises. Dessuten skulle sigøynere og andre omstreifere som ikke hadde norsk statsborgerskap, nektes adgang.

I Sverige fantes det 2 993 mosaiske trosbekjennere, i 1910 hadde tallet steget til 6 112, og ti år seinere var det 6 469. Den jødiske innvandringen til Sverige fra Tsar-Russland var

betydelig i disse årene. Det samme var tilfellet med Danmark, om enn ikke helt i samme grad som i Sverige. I 1880 hadde Danmark vel 3 000 jøder, dette tallet steg til 4 500 i 1890, men gikk tilbake til 4 000 i 1900. Deretter steg tallet igjen til 5 164 i 1910 og 5 947 i 1920. I 1921 var 3 146 av Københavns 5 875 jøder fra Russland.³⁶⁹

I 1900 bodde 226 av Kristianias 343 jøder, eller 66 prosent av alle mosaiske trosbekjennere, i soknene Trefoldighet, Jakob og Paulus. Ti år seinere var den jødiske bosettingen i hovedstaden enda mer konsentrert om disse soknene, da bodde 524 av hovedstadens 688 jøder, eller 76 prosent, i disse tre soknene, i 1920 427 av 852, eller 56 prosent. Til sammenlikning bodde det i vestkantsoknene Frogner, Uranienborg og Fagerborg 22 jøder i 1900, 40 jøder i 1910 og 50 i 1920, det vil si om lag seks prosent i alle de tre folketellingene.

Det var planlagt en folketelling i 1940, men den ble avlyst som følge av den tyske okkupasjonen. Det fins derfor ikke noe offisielt tall for jøder mellom 1930 og folketellingen som ble avholdt 3. desember 1946, den første etter krigen. Da ble det registrert 559 jøder i Norge, 290 i Oslo, 81 i Trondheim. Det er anslått at det var vel 2 000 jøder i Norge like før den tyske okkupasjonen, blant annet skal det ha kommet 400–500 jødiske flyktninger fra kontinentet.³⁷⁰

I 1900 var 56 prosent av de norske jødene menn. På dette punktet skilte de mosaiske trosbekjennerne seg fra alle de andre dissentersamfunnene, som hadde kvinneoverskudd. Bare blant de konfesjonsløse, som hadde meldt seg ut av statskirken uten å ha gått inn i noe annet trossamfunn, var det også et betydelig mannsoverskudd. Forklaringen på mannsoverskuddet blant jødene er at det var en innvandret befolkning. Folketellingene etter 1900 gir ikke tall for trosbekjennere etter kjønn, men mannsoverskuddet blant jødene har ventelig holdt seg eller økt så lenge innvandringen bidro mest til

NESTE OPPSLAG
*Statistisk årbog for
Kristiania 1922,
Kristiania 1922.*

*Kristiania kommunes statistiske
kontor brukte oppgaver fra
folketellingen i 1920 til å fordele
hovedstadens befolkning etter
trossamfunn og sokn.*

XI. Kirker, skoler, biblioteker m.

Tabel 110. Kristiania hjemmehørende befolkning p

Population de droit de la ville de Kristiania le

1	2	3	4	5	6	7	8
Sogn (Menighet). <i>Paroisses.</i>	Stats- kirken. <i>Église d'État.</i>	Luth. frimenig- heter. <i>Églises libres luthéri- ennes.</i>	Utenl. evang. samf. reformerte m. fl. <i>Réformées etc.</i>	Rom.- katolske. <i>Catholi- ques romains.</i>	Gresk katolske. <i>Catholi- ques grec.</i>	Meto- dister. <i>Metho- distes.</i>	Bap- tiste <i>Bap- tiste</i>
Vor Frelser ¹⁾ . .	10 303	53	18	41	5	81	1
Johannes	13 003	49	9	57	6	64	1
Trefoldighet . . .	14 212	129	10	182	11	63	2
Jakob	11 845	74	1	70	3	68	5
Frogner	18 030	72	18	91	14	40	1
Uranienborg . . .	13 759	76	19	55	13	44	2
Fagerborg	17 231	116	6	24	2	88	2
Gamle Aker	15 670	178	2	54	4	145	2
Markus	6 631	44	-	-	35	58	2
Sagene	20 443	55	1	30	12	157	2
Lilleborg	5 936	15	-	9	-	85	1
Paulus	15 632	111	-	19	-	147	3
Hauge	5 787	83	2	15	-	65	1
Petrus	16 034	102	4	18	2	63	2
Mattæus	5 679	49	-	11	-	21	1
Grønland	16 644	96	-	85	2	108	2
Wexels	4 585	19	-	24	-	5	-
Kampen	17 844	89	-	47	-	71	3
Oslo	8 455	42	-	15	5	24	1
Vaalerengen . . .	10 774	70	1	21	-	33	4
Tils. Total 1920 ²⁾ .	248 497	1 522	91	868	114	1 380	44
— — ¹ / ₁₂ 1910	231 347	1 603	222	762	214	1 471	
— — ⁸ / ₁₂ 1900	220 757	1 043	92	852	92	1 426	
— — ¹ / ₁ 1891	144 239	622	103	441	64	929	

¹⁾ Straffanger ved Akershus og Fæstningen forøvrigt medregnet i Vor Frelser's menighet.
Centralbyraa. Tallene refererer sig her til den hjemmehørende folkemængde. ²⁾ Heri med

V. *Eglises, écoles, bibliothèques etc.*

nr. 1. december 1920, fordelt efter troessamfund.

1. décembre 1920 répartie par confessions.

	9	10	11	12	13	14	15	16
p- er. p- es.	Adven- tister. Adven- tistes.	Forskjell. diss.-samf. og dissenter ikke nærmere angit. <i>Autres dissidents.</i>	»Ut- traadte av stats- kirken.« <i>Sortis de l'église d'État.</i>	Jøder. <i>Isra- élites.</i>	Mor- moner. <i>Mor- mons.</i>	Pers. der ikke tilh. noget troessam- fund. <i>Individus sans con- fession.</i>	Tils. uten- for stats- kirken. <i>Total des individus hors de l'église d'État.</i>	Ialt. <i>Total.</i>
10	5	59	6	47	-	73	348	10 651
13	6	51	2	4	-	92	353	13 356
20	54	84	8	116	6	164	847	15 059
33	8	76	3	268	24	167	815	12 660
9	6	63	10	36	1	129	499	18 529
9	15	98	7	8	-	122	486	14 245
20	17	110	-	12	2	171	568	17 799
20	37	195	43	25	8	³)199	910	16 580
20	8	35	-	36	2	62	300	6 931
24	24	115	3	51	12	243	727	21 170
4	4	70	2	24	-	85	308	6 244
30	6	120	-	90	22	192	737	16 369
1	1	38	23	36	5	59	338	6 125
4	9	127	2	17	4	177	549	16 583
6	3	33	1	26	-	75	235	5 914
22	13	67	13	32	17	167	622	17 266
-	3	16	1	4	-	40	112	4 697
33	12	130	3	17	15	210	627	18 471
6	6	41	3	-	2	119	273	8 728
17	8	39	11	3	26	73	332	11 106
1	245	1 567	141	852	146	³)2 619	9 986	258 483
568		1 113	1 209	688	241	2 396	10 487	241 834
608		776	341	343	166	2 605	8 344	229 101
392		564	32	136	159	531	3 973	148 212

Y-compris le territoire de la forteresse d'Akershus. ²) Efter optælling i Det Statistiske Regnet i tilh. Brahmalæren. Y-compris i membre du Brahmanisme.

veksten av denne minoriteten, det vil si til og med 1920. Av de 772 jødene som ble deportert til utryddelsesleirene i tysk-okkuperte områder, ble 738 drept. Noen ble også drept i Norge. Vel 60 prosent av jødene som ble drept under krigen, var menn. Dette er forklaringen på at folketellingen i 1950 viste at det var flest kvinner, 54 prosent, blant de mosaiske trosbekjennerne. Endringen av kjønns sammensetningen i løpet av krigen viser at flere kvinner enn menn klarte å unngå deportasjon. En hovedårsak til dette var at mennene ble arrestert en måned før kvinnene, forholdsvis flere kvinner enn menn klarte å komme seg til Sverige.

Etter krigen ble det bestemt at Norge skulle motta jøder fra leirer for *displaced persons*, «fordrevne personer», for å erstatte norske jøder som ble drept under krigen. Det mosaiske trossamfunnet tok saken opp med myndighetene, og et rådgivende utvalg for Sentralpasskontoret anbefalte enstemmig innreise for 600 personer med yrker som gjorde at de lett skulle finne arbeid. Et annet vilkår som ble stilt, var at det skulle være personer som ville slå seg ned permanent og ikke reise videre til Palestina. Arbeidsdirektoratet hadde i brev til Sosialdepartementet gitt uttrykk for at det fra et arbeidsmarkedssynspunkt ikke var betenkelig å ta imot opptil 900 jøder, hvis det dreide seg om fagutdannede folk. Flere organisasjoner i arbeidslivet ble bedt om å uttale seg om denne planen, og ingen gikk imot den, fra håndverkerhold ble det tatt forbehold om adgangen til selvstendig yrkesutøvelse.

Våren 1949 hadde det kommet i alt om lag 550 jøder til Norge, fra leirer for mennesker som var flyktninger i eget land eller som ikke kunne oppholde seg i det landet de befant seg i. Når tallet ved folketellingen 1. desember 1950 likevel ikke viser mer enn vel 830 mosaiske trosbekjennere, skyldes det at 151 av de nyankomne fulgte med en stor fellestransport til den nyopprettede staten Israel i juni 1949. Under Koreakrigen, fra sommeren 1950 til sommeren 1953, fikk flere jøder visum til

USA og Canada, og i 1951 var bare 208 av de 492 som hadde kommet etter krigen, fremdeles i Norge.³⁷¹

Tallet for medlemmer i det mosaiske trossamfunn var ifølge folketellingen i 1960 841, dette var den siste gangen folketellingene registrerte dissentersamfunn. I 1977 ble det med grunnlag i ministerialprotokollene for de mosaiske trossamfunnene i Oslo og Trondheim vist at antallet medlemmer ikke kom opp igjen på nivået fra før den tyske okkupasjonen. Riktignok var tallet over 1 000 ved årtusenskiftet, men i 2013 var det 788.³⁷²

Tabell 9 (forts.). Middelfolkemengde, ekteskap, fødsler, dødsfall og utvandring
Mean population, marriages, births, deaths and emigration

Årlig gjennomsnitt <i>Annual average</i> År <i>Year</i>	Middel- folke- mengde <i>Mean popu- lation</i>	Inn- gätte- ekte- skap <i>Marri- ages</i>	Levendefødte <i>Live births</i>		Dø- fødte <i>Still- births</i>	Døde <i>Deaths</i>		Utvand- dret til oversj. land ¹ <i>Emigra- tion to oversea countries¹</i>	Pr. 1 000 av middelfolkemengden <i>Per 1 000 of mean population</i>					Utvand- dret til oversj. land <i>Emigra- tion to oversea countries</i>
			I alt <i>Total</i>	Uten- for ekte- skap <i>Illegi- timate</i>		I alt <i>Total</i>	Under 1 år <i>Under 1 year</i>		Inn- gätte- ekte- skap <i>Marri- ages</i>	Le- vende- fødte <i>Live births</i>	Døde <i>Deaths</i>	Døde under 1 år ² <i>Deaths under 1 year²</i>		
1926	2 763 106	15 948	54 163	3 545	1 258	29 933	2 593	9 326	5,77	19,60	10,83	47,9	3,38	
1927	2 774 864	15 803	50 175	3 451	1 225	31 141	2 544	11 881	5,70	18,08	11,22	50,7	4,28	
1928	2 784 675	16 683	49 881	3 573	1 300	30 301	2 442	8 832	5,99	17,91	10,88	49,0	3,17	
1929	2 795 105	17 795	48 372	3 459	1 293	32 023	2 631	8 029	6,37	17,31	11,46	54,4	2,87	
1930	2 807 438	18 064	47 814	3 397	1 274	29 616	2 184	3 673	6,43	17,04	10,55	45,6	1,31	
1931	2 823 882	17 666	45 989	3 208	1 238	30 674	2 130	825	6,26	16,29	10,86	46,3	0,29	
1932	2 841 529	17 612	45 451	3 260	1 140	30 102	2 128	436	6,20	16,00	10,59	46,8	0,15	
1933	2 858 343	17 995	42 114	2 970	1 113	28 943	2 003	344	6,30	14,73	10,13	47,6	0,12	
1934	2 874 206	19 235	41 833	2 844	1 006	28 340	1 645	485	6,69	14,57	9,86	39,3	0,17	
1935	2 889 211	20 511	41 321	2 773	1 034	29 747	1 827	462	7,10	14,30	10,30	44,2	0,16	
1936	2 903 519	22 375	42 240	2 673	1 060	30 100	1 775	526	7,71	14,55	10,37	42,0	0,18	
1937	2 918 742	23 959	43 808	2 769	1 003	30 217	1 839	647	8,21	15,01	10,35	42,0	0,22	
1938	2 935 803	24 335	45 319	2 716	1 030	29 211	1 692	818	8,29	15,44	9,95	37,3	0,28	
1939	2 954 415	26 095	46 603	2 875	1 046	29 870	1 735	687	8,83	15,77	10,11	37,2	0,23	
1940	2 973 067	27 983	47 943	3 080	1 078	32 045	1 855	278	9,41	16,13	10,78	38,7	0,09	
1941	2 990 234	26 459	45 773	3 178	965	32 209	1 966	—	8,85	15,31	10,77	43,0	—	
1942	3 008 883	..	53 225	3 913	1 096	32 062	1 912	—	..	17,69	10,66	35,9	—	
1943	3 032 430	24 021	57 281	4 303	1 208	31 623	2 028	—	7,92	18,89	10,43	35,4	—	
1944	3 060 216	21 990	62 241	4 546	1 242	32 652	2 284	—	7,19	20,34	10,67	36,7	—	
1945	3 091 181	23 504	61 814	4 548	1 257	30 030	2 249	—	7,61	20,02	9,72	36,4	—	
1946	3 126 883	29 688	70 727	4 080	1 357	29 220	2 450	973	9,50	22,64	9,35	34,6	0,31	
1947	3 165 011	29 923	67 625	3 598	1 266	29 894	2 340	1 477	9,46	21,38	9,45	34,6	0,47	
1948	3 201 013	29 558	65 618	3 222	1 179	28 375	1 941	2 398	9,24	20,51	8,87	29,6	0,75	
1949	3 234 228	27 469	63 052	2 689	1 051	29 082	1 746	2 669	8,50	19,51	9,00	27,7	0,83	
1950	3 265 126	27 222	62 410	2 577	1 025	29 699	1 761	2 295	8,34	19,12	9,10	28,2	0,70	
1951	3 295 871	27 180	60 571	2 502	993	27 736	1 555	2 871	8,25	18,38	8,42	25,7	0,87	
1952	3 327 728	27 499	62 543	2 390	972	28 417	1 481	2 958	8,27	18,80	8,54	23,7	0,89	
1953	3 360 888	27 032	62 985	2 318	992	28 412	1 386	2 515	8,05	18,75	8,46	22,0	0,75	
1954	3 391 246	26 977	62 739	2 229	917	29 158	1 343	2 767	7,95	18,50	8,60	21,4	0,82	
1955	3 427 409	26 156	63 552	2 244	964	29 099	1 308	2 618	7,63	18,53	8,49	20,6	0,76	
1956	3 459 992	25 163	64 171	2 236	989	29 981	1 362	2 635	7,27	18,54	8,66	21,2	0,76	
1957	3 491 938	24 472	63 063	2 225	942	30 560	1 291	2 800	7,01	18,06	8,75	20,5	0,80	
1958	3 522 993	23 931	62 985	2 240	916	31 645	1 259	2 095	6,79	17,88	8,98	20,0	0,59	
1959	3 552 854	23 237	63 005	2 267	840	31 761	1 177	2 104	6,54	17,73	8,94	18,7	0,59	
1960	3 581 239	23 651	61 880	2 277	873	32 543	1 167	1 729	6,60	17,28	9,09	18,9	0,18	
1961	3 609 800	24 142	62 555	2 307	825	33 313	1 117	1 450	6,69	17,33	9,23	17,9	0,40	
1962	3 638 919	24 070	62 254	2 390	858	34 318	1 104	1 284	6,61	17,11	9,43	17,7	0,35	
1963	3 666 540	24 096	63 290	2 437	805	36 850	1 068	1 326	6,57	17,26	10,05	16,9	0,36	
1964	3 694 339	25 005	65 570	2 758	798	35 171	1 078	1 228	6,77	17,75	9,52	16,4	0,33	
1965	3 723 153	24 185	66 277	3 057	727	35 317	1 113	1 112	6,50	17,80	9,49	16,8	0,39	
1966	3 753 628	27 680	67 061	3 285	812	36 010	976	945	7,37	17,87	9,59	14,5	0,25	
1967	3 786 019	29 154	66 779	3 428	735	36 216	985	2 357	7,70	17,64	9,57	14,8	—0,62	
1968	3 818 983	29 441	67 350	3 770	756	37 668	923	1 706	7,71	17,64	9,86	13,7	—0,45	
1969	3 850 977	29 630	67 746	4 163	758	38 994	933	2 115	7,69	17,59	10,13	13,8	—0,55	
1970	3 877 386	29 370	64 551	4 431	697	38 723	823	969	7,58	16,65	9,99	12,7	0,25	
1971	3 903 039	29 510	65 550	5 197	623	38 981	836	6 615	7,56	16,80	9,99	12,8	—1,69	
1972	3 933 004	28 596	64 260	5 568	620	39 375	756	4 423	7,27	16,34	10,01	11,8	—1,12	
1973	3 960 613	28 141	61 208	5 552	575	39 958	730	3 444	7,11	15,45	10,09	11,9	—0,87	
1974	3 985 258	27 344	59 603	5 543	524	39 464	622	4 922	6,86	14,96	9,90	10,4	—1,22	
1975	4 007 313	25 898	56 345	5 790	458	40 061	625	4 769	6,46	14,06	10,00	11,1	—1,19	

Noter: ¹ Fra 1966 gjelder tallene netto utvandring i alt. ² Pr. 1 000 levendefødte.
 Notes: ¹ From 1966 figures indicate total net emigration. ² Per 1 000 live births.